

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему

Методика формування аналітичних умінь у студентів спеціальності
«Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія»
(на прикладі Харківського національного економічного університету
ім.С.Кузнеця)
(тема кваліфікаційної роботи)

Виконав: студент 2 курсу, групи ДМП-ОПН
23МГ+ОПН23(3)МГ

спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки
(код і найменування спеціальності)

_____ / Роман КОВТУНОВ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник _____ / Лариса ГРЕСЬ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензент _____ / Галина САЖКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

В.о.завідувач кафедри _____ / Наталія БРЮХАНОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Нормоконтроль _____ / Валентина БУРБИГА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Секретар ЕК _____ / Наталія МУРИНОВИЧ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Харків – 2024 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

          Наталія
БРЮХАНОВА
(підпис, ініціали, прізвище)

“27” вересня 2024 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
другого (магістерського) рівня вищої освіти

студенту Ковтунову Роману Васильовичу

1. Тема: Методика формування аналітичних умінь у студентів спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія» (на прикладі Харківського національного економічного університету ім.С.Кузнеця)

затверджена наказом по академії №4801-5/3345 від “12” жовтня 2024 року

2. Термін здачі закінченої роботи «27» листопада 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи/проєкту: мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити і перевірити методику формування аналітичних умінь у студентів спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія»; об’єкт дослідження – процес підготовки студентів спеціальності «Фінанси і кредит» в ЗВО; предмет дослідження – методика формування аналітичних умінь у студентів спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія»; завдання дослідження – проаналізувати науково-методологічну і психолого-педагогічну літературу з метою виявлення стану наукової розробленості проблеми формування аналітичних умінь у студентів ЗВО; проаналізувати стан вивчення дисципліни «Економічна теорія» у ХНЕУ ім. С.Кузнеця; розробити методику формування аналітичних умінь у студентів спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія» та частково експериментально перевірити її.

4. Зміст роботи/проєкту (перелік питань, які належить розробити): результати аналізу науково-методологічної і психолого-педагогічної літератури з метою виявлення стану наукової розробленості проблеми формування аналітичних умінь у студентів ЗВО; стан вивчення дисципліни «Економічна теорія» у ХНЕУ ім. С.Кузнеця; методика формування аналітичних умінь у студентів спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія».

5. Перелік графічного матеріалу (презентаційний матеріал): презентація доповіді за результатами дослідження з використанням комп'ютерної презентаційної програми Power point

6. Дата видачі завдання «27» вересня 2024 р.

Керівник

_____
(підпис) Лариса ГРЕСЬ
(ім'я, прізвище)

Завдання прийняв до виконання

_____
(підпис) Роман КОВТУНОВ
(ім'я, прізвище)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН-ГРАФІК виконання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Назва етапів роботи та питань, які мають бути розроблені відповідно до завдання	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдань
1	Аналіз науково-методологічної і психолого-педагогічної літератури з метою виявлення стану наукової розробленості проблеми формування аналітичних умінь у студентів ЗВО.	20.10.2024	
2	Аналіз стану вивчення дисципліни «Економічна теорія» у ХНЕУ ім. С.Кузнеця.	30.10.2024	
3	Розроблення методики формування аналітичних умінь у студентів спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія»	15.11.2024	
4	Часткова експериментальна перевірка ефективності розробленої методики формування аналітичних умінь.	25.11.2024	

Студент

_____
(підпис) Роман КОВТУНОВ
(ім'я, прізвище)

Нормоконтроль

_____
(підпис) Валентина БУРБИГА
(ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити і перевірити методику формування аналітичних умінь у студентів спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія».

Об'єкт дослідження – процес підготовки студентів спеціальності «Фінанси і кредит» в ЗВО.

Предмет дослідження – методика формування аналітичних умінь у студентів спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія».

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні та статистичні.

У роботі проаналізовано науково-методологічну і психолого-педагогічну літературу з метою виявлення стану наукової розробленості проблеми формування аналітичних умінь у студентів ЗВО; проаналізовано стан вивчення дисципліни «Економічна теорія» у ХНЕУ ім. С.Кузнеця; розроблено методику формування аналітичних умінь у студентів спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія» та частково експериментально перевірено її.

Ключові слова: студенти спеціальності «Фінанси і кредит», методика навчання, дисципліна «Економічна теорія», рівні формування умінь, професійні аналітичні уміння.

ABSTRACT

The purpose of the study: to theoretically substantiate and develop a methodology for the formation of analytical skills in students majoring in "Finance and Credit" in the study of the discipline "Economic Theory".

The object of research is the process of training students majoring in "Finance and Credit".

The subject of research is the method of formation of analytical skills in students majoring in "Finance and Credit" in the study of the discipline "Economic Theory".

Research methods: theoretical, empirical and statistical.

The paper analyzes the scientific-methodological and psychological-pedagogical literature in order to identify the state of scientific development of the problem of forming analytical skills in students universities; analyzed the state of study of the discipline "Economic Theory" at KhNEU; developed a method of forming analytical skills in students majoring in "Finance and Credit" in the study of the discipline "Economic Theory" and partially tested it experimentally.

Key words: students majoring in "Finance and Credit", teaching methods, discipline "Economic Theory", levels of skills development, professional analytical skills.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНИХ УМІНЬ У СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІНАНСИ І КРЕДИТ» ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ» ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	12
1.1. Аналітичні уміння як вид професійних умінь. Система формування аналітичних умінь у студентів	12
1.2. Особливості підготовки студентів спеціальності «Фінанси і кредит» з дисципліни «Економічна теорія».....	30
Висновки до розділу 1	40
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНИХ УМІНЬ У СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІНАНСИ І КРЕДИТ» ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ»	44
2.1. Теоретичні передумови розробки методики формування аналітичних умінь студентів при вивченні дисципліни «Економічна теорія».....	44
2.2. Способи формування аналітичних умінь студентів при вивченні дисципліни «Економічна теорія».....	70
2.3. Організація, проведення експериментальної роботи і обробка результатів дослідження.....	83
Висновки до розділу 2.....	87
ВИСНОВКИ	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	96

ВСТУП

Актуальність дослідження. Для сучасного динамічного розвитку суспільства у різних областях людської діяльності характерною є проблема якості підготовки спеціалістів. У зв'язку з цим для ЗВО одним із найважливіших завдань є не тільки максимальне засвоєння студентами наукової інформації, але і формування у них на належному рівні професійних умінь, розвиток прагнення і здатності самостійно організовувати свою діяльність, продуктивно мислити та поновлювати знання. Для успішного здійснення майбутньої професійної діяльності студенти у процесі навчання повинні оволодіти комплексом умінь, тобто складною системою дій, що відповідає конкретній навчальній ситуації. Проблему формування професійних умінь розглядали такі відомі педагоги, психологи та методисти, як Ананьєв Б.Г., Бойко Є.І., Гонобін Ф.Н., Гусєв В.О., Дяченко М.І., Кандибович Л.О., Кухарєв Н.В., Лященко Е.І., Мерлін В.С., Сластенін В.О., Теплов Б.М., Усова А.В. та ін. Класифікація професійних методичних умінь, як складової професійних умінь, наведена в роботах Абдуліної О.А., Кузьміної Н.В., Спіріна Л.Ф., Усової А.В., Царегородцевої Н.А. та інших педагогів, які зауважують, що вони формуються на базі знань предмета і способів здійснення діяльності, тобто в результаті тісної взаємодії теоретичної і практичної підготовки з метою засвоєння професійно-педагогічних знань, умінь, навиків, розширення кругозору, вироблення професійно значимих якостей. Конкретизація переліку професійних методичних умінь майбутніх фахівців з фінансів і кредиту, що формуються у ході вивчення нормативної навчальної дисципліни “Економічна теорія”, може бути здійснена на базі класифікації умінь, специфічних для економістів.

Однією із найважливіших умов успішної організації процесу формування професійних аналітичних умінь є індивідуальний підхід до студентів. При цьому у вузі складно враховувати особливості кожного

студента. Тому в залежності від рівня розвитку якостей особистості, студенти можуть бути розподілені по малим однорідним групам у відповідності із заданими викладачем критеріями. Формування таких груп необхідно виконувати по результатам діагностування навчальних можливостей студентів, виявлення індивідуально-типологічних особливостей їх навчально-пізнавальної діяльності. Таким чином, можлива побудова моделі навчального процесу, який буде враховувати особливості як груп студентів, так і (при необхідності) окремих студентів.

Головну роль у формуванні професійних аналітичних умінь відіграє активна самостійна робота студентів по виконанню системи аналітичних завдань різних рівней складності. Розробку такої системи завдань у відповідності з вище викладеним доцільно здійснювати з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей груп студентів і професійних аналітичних умінь, виділених при побудові їх класифікації. Розробка методів організації самостійної роботи студентів є складною міждисциплінарною науковою проблемою. У її рішення значний вклад внесли дослідження Архангельського С.І., Габай Т.В., Гальперіна П.Я., Гарунова М.Г., Давидова В.В., Ельконіна Д.В., Єсіпова Б.П., Ільєсова І.І., Леонтєєва А.Н., Лернера І.Я., Ляудис В.Я., Петровського А.В., Пейсахова М.М. Підкасистого П.І., Скаткіна М.Н., Тализіної Н.Ф., Фрідмана Л.М., Шамової Т.І., Щукіної Г.І. та інших вітчизняних та зарубіжних вчених. Аналіз робіт, присвячених даній проблемі, дозволяє зробити висновок, що самостійна робота студентів може бути організована як під час аудиторних занять, так і в позааудиторний час. Проведені автором дослідження стосуються самостійної роботи студентів, яка здійснюється ними у процесі підготовки до практичних занять. При організації такої роботи доводиться вирішувати протиріччя, яке полягає у наступному. З одного боку, викладач повинен організовувати самостійну роботу студентів по виконанню аналітичних завдань, здійснювати проміжний контроль, знижувати або підвищувати рівень складності завдань. З іншого боку, викладач не може безпосередньо брати участь у цьому процесі.

Організаторська діяльність викладача у цьому випадку проявляється у формі аналітичних навчальних завдань, що пропонуються студентам, і опис способів виконання цих завдань студентами з різними індивідуальними особливостями.

Актуальність дослідження пов'язана із необхідністю підвищення ефективності процесу формування професійних аналітичних умінь у ході самостійної роботи студентів, задоволення існуючих потреб у всебічному аналізі індивідуально-типологічних особливостей студентів та врахування їх при розробці і виконанні системи аналітичних завдань.

Отже, актуальність проблеми, її недостатнє вирішення, необхідність вирішення існуючих суперечностей, відсутність спеціального дослідження зумовили вибір теми дослідження: «Методика формування аналітичних умінь у студентів спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія» (на прикладі Харківського національного економічного університету ім.С.Кузнеця).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити і перевірити методику формування аналітичних умінь у студентів спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія».

Об'єкт дослідження – процес підготовки студентів спеціальності «Фінанси і кредит» в ЗВО.

Предмет дослідження – методика формування аналітичних умінь у студентів спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія».

Гіпотеза дослідження. У ході дослідження була висунута гіпотеза, що розробка методики формування професійних аналітичних умінь при вивченні дисципліни “Економічна теорія” буде сприяти підвищенню якості навчально-виховного процесу у ЗВО.

Завдання дослідження. Встановлені об'єкт, предмет і гіпотеза дослідження дозволяють сформулювати наступні завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-методологічну і психолого-педагогічну літературу з метою виявлення стану наукової розробленості проблеми формування аналітичних умінь у студентів ЗВО.

2. Проаналізувати стан вивчення дисципліни «Економічна теорія» у ХНЕУ ім. С.Кузнеця.

3. Розробити методику формування аналітичних умінь у студентів спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія» та частково експериментально перевірити її.

Методологічні і теоретичні основи дослідження. **Методологічною основою** даного дослідження стали основні положення теорії пізнання і логіки науки; психологічне трактування поняття діяльності; особистісно-орієнтований підхід до навчання; концепція неперервної освіти; положення філософії, психології, педагогіки щодо розвитку і всебічного формування особистості; психологічна концепція щодо ролі трудової діяльності в розвитку особистості; положення про активність суб'єкта у пізнавальній діяльності, про єдність свідомості та діяльності; теорія оптимізації та активізації навчально-виховного процесу; розуміння процесу навчання як взаємопов'язаної та взаємозумовленої діяльності викладача і студентів; індивідуально-діяльнісний підхід до вивчення об'єкту дослідження.

Теоретичну основу дослідження наведеної вище теми становлять наукові положення та висновки щодо: теоретико-методологічних основ неперервної професійної освіти (С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, Н.Г. Ничкало та ін.); організація навчального процесу, його закономірностей, принципів, форм та методів здійсненого процесу (С.І. Архангельський, С.Я. Батишев, В.В. Васильєв та ін.).

Методи дослідження. У ході даного дослідження була використана система наступних методів. *Теоретичні:* аналіз психолого-педагогічної літератури для порівняння та зіставлення різних поглядів на проблему, що досліджувалась; синтез і узагальнення отриманої інформації, систематизація теоретичних даних з метою визначення основних питань, порівняльний

аналіз, моделювання професійної діяльності. *Емпіричні*: методи збору інформації, вивчення документації, анкетування, педагогічний експеримент. *Статистичні*: статистична обробка отриманих даних, ранжування, табличне представлення даних, експертне оцінювання.

Новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

- розроблено структуру професійних аналітичних умінь фахівців спеціальності «Фінанси і кредит» (гностичні та інформаційні, проєктувальні, конструктивні, діагностичні, комунікативні, креативні (пошукові, прогностичні, ризикологічні, евристичні), оціночні, рефлексивні);

- удосконалено методи та засоби підготовки студентів з дисципліни «Економічна теорія»;

- науково обґрунтовано та частково експериментально перевірено методику формування професійних аналітичних умінь студентів при вивченні дисципліни «Економічна теорія».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що методичні рекомендації та практичні висновки з методики формування аналітичних умінь студентів, а також сама методика можуть бути застосовані при навчанні спеціалістів економічних спеціальностей в ЗВО.

РОЗДІЛ 1
ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНИХ УМІНЬ У СТУДЕНТІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІНАНСИ І КРЕДИТ» ПРИ ВИВЧЕННІ
ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ» ЯК ПЕДАГОГІЧНА
ПРОБЛЕМА

1.1. Аналітичні уміння як вид професійних умінь. Система формування аналітичних умінь у студентів

Включення сфери освіти в систему ринкових відносин вимагає оновлення її змісту та вдосконалення методик. Основні напрями таких трансформацій вищої освіти передбачають перш за все інтеграцію освіти з практичною діяльністю й наукою, перехід від загального навчання до посилення індивідуального підходу, розвитку творчої особистості спеціаліста в колективі. Ці напрями відображають об'єктивні тенденції розвитку, що виявляються в передовому педагогічному досвіді та зумовлюють використання нетрадиційних форм, методів і засобів навчання та виховання, зокрема нових форм активності студентів, які поєднують у собі навчання та працю. Такі підходи враховують аналіз психологічних, вікових, професійно важливих особистісних рис майбутніх фахівців, необхідність розвитку їх професійних умінь, комунікативних та організаторських здібностей.

Найважливішими елементами змісту освіти вважаються знання, уміння та навички. При складанні освітньо-професійних програм, стандартів освіти провідні автори активно користуються даною термінологією, відмічаючи, що необхідно знати, уміти і якими навичками володіти. Виходячи з теми даного дослідження, нас цікавить такий вид професійних умінь як методичні уміння. В сучасній вітчизняній і світовій педагогічній літературі існують різні підходи до визначення цих понять.

В концепції учбової діяльності уміння розглядається як здатність (або можливість) виконувати дії (Андрєєв В.І., Батишев С.Я., Платонов К.К.); як

володіння системою дій (Богословський В.В., Ітельсон Л.Б.); як готовність особистості до певних дій або операцій у відповідності до поставленої мети, на основі її знань та навиків (Кутєєв Е.А., Кутєєва О.Г., Овчиннікова В.І., Усова А.В.); як здатність і готовність людини свідомо виконувати будь-яку діяльність або дію в умовах, що змінюються на основі раніше набутих знань та навичок (Батишев С.Я., Царегородцева Н.А.).

Таким чином, уміння розглядається як освоєна людиною дія, як її здатність переносити і використовувати свій досвід при вирішенні певного класу задач.

Як зазначає І.С. Якиманська, сформувати уміння – означатиме оволодіти складною системою дій (практичних та розумових), які забезпечують сприйняття та переробку інформації, її зіставлення (співвіднесення, відбір) з конкретною навчальною ситуацією, в якій цю інформацію необхідно застосувати.

Проблему формування професійних умінь розглядали такі відомі педагоги, психологи та методисти, як Абдуліна О.А., Ананьєв Б.Г., Бойко Є.І., Гонобін Ф.Н., Гусєв В.О., Дяченко М.І., Кандибович Л.О., Кузьміна Н.В., Кухарєв Н.В., Лященко Е.І., Мерлін В.С., Сластенін В.О., Теплов Б.М., Усова А.В. та ін.

І.Е. Маслова та ін. виділяють базові професійні уміння спеціаліста, до яких відносять уміння аналізувати (поняття, категорії, закони, а також наукову, учбову та ін. літературу), конструювати (свідомо та цілеспрямовано втілювати винаходи, ідеї та принципи, здійснювати розрахунки на основі знань з прикладних наук та інших діях, що забезпечать досягнення поставленої мети), оцінювати особисту діяльність (самоаналіз, самоконтроль) та ін.

Термін „узагальнене уміння” введений А.В. Усовою, означає категорію умінь, гнучких за своїми властивостями, які легко переносяться в нові обставини, націлені на розвиток інтелектуальних здібностей учнів.

І.А. Новік формулює методичні уміння як свідоме застосування студентами своїх знань та умінь, необхідних для виконання складних видів діяльності в різних умовах. Узагальненість аналітичних умінь дозволяє використовувати їх при вирішенні широкого кола професійних завдань у таких умовах діяльності, що постійно змінюються.

Е.І. Лященко та ін. відносять до числа методологічних умінь аналіз, синтез, узагальнення, конкретизацію, порівняння, класифікацію; а також уміння планувати свою роботу, оцінювати свою діяльність та ін.

О.А. Абдуліна відзначає, що узагальнені методичні уміння, спрямовані на вирішення професійних завдань, формуються у процесі навчально-пізнавальної і самостійної діяльності студентів. Самостійна діяльність передбачає самостійне конструювання змісту і способів діяльності, осмислення цілей і принципів діяльності, здійснення аналізу і оцінки результатів цієї діяльності.

Функціональна структура діяльності фахівця економічного напрямку включає наступні види умінь: уміння аналізувати економічні явища і процеси; уміння творчо підходити до вирішення завдань та проблем, розробляти стратегію діяльності підприємства на перспективу; уміння аналітично і креативно мислити, мати організаторські здібності, уміння планувати час, навички проведення презентацій і переговорів; уміння вести пошук, збирати, систематизувати, нагромаджувати необхідну нормативно-правову, соціально-економічну, науково-методичну, довідкову та іншу інформацію.

Ми вважаємо, що структура діяльності фахівця-економіста реалізується у чотирьох основних компонентах: когнитивному (пізнавальному), діяльністному, креативному і рефлексивному. Кожному компоненту ми визначили групу професійних аналітичних умінь (табл. 1.1).

Когнитивний компонент визначає наявність теоретичних знань і практичних умінь, необхідних для виконання професійної діяльності.

Повнота, глибина і системність знань визначають рівень розвитку когнитивного компоненту.

Діяльнісний компонент – розвинута здатність і готовність творчого вирішення професійних задач, уміння орієнтуватися в нестандартних умовах, мислити не по шаблону. Необхідна фундаментальна методологічна підготовка, висока комунікаційна готовність (у тому числі у міжпрофесійній команді), професійна відповідальність і етика.

Креативний компонент характеризує творчу активність, інтелектуально-евристичні, інтуїтивні, інтелектуально-логічні здібності.

Рефлексивний компонент дозволяє усвідомлено підійти до вирішення поставленого завдання, оцінити власну діяльність і її результати, скласти набір установок і завдань до власного професійного розвитку. Необхідне прагнення до постійного особистісного і професійного удосконалення, ціннісне відношення до подій, до людей, до себе.

Таблиця 1.1

**Компоненти діяльності фахівця-економіста і характеристика
відповідних професійних умінь**

Компоненти діяльності	Вид професійних аналітичних умінь	Характеристика професійних аналітичних умінь і професійні компетенції
1	2	3
Когнитивний	Гностичні та інформаційні	Пошук, зберігання, накопичення, відтворення, переробка інформації (знань)
	Аналітичні	Аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, конкретизація
Діяльнісний	Проектувальні	Моделювання економічних задач, структурування отриманої інформації
	Конструктивні	Виконання розрахунків; використання телекомунікативних та інформаційних технологій у своїй діяльності; особливості конструювання власної діяльності з урахуванням майбутніх цілей

1	2	3
	Діагностичні	Планування розвитку ситуації, прийняття рішень у нестандартних ситуаціях
	Комунікативні	Побудова оптимальної моделі взаємовідносин і взаємодії між всіма суб'єктами діяльності на підприємстві
Креативний	Креативні (пошукові, прогностичні, ризикологічні, евристичні)	Уміння логічно мислити; встановлювати логічні зв'язки між фактами і явищами; приймати рішення у нестандартних, нових ситуаціях; уміння формулювати гіпотези; уміння вибирати методи пізнання; подолання стереотипів
Рефлексивний	Оціночні	Співставлення поточних результатів діяльності з раніше поставленою метою
	Рефлексивні	Відношення до подій, до людей, до себе

Слід відмітити, що перераховані професійні аналітичні уміння далеко не у всіх студентів сформовані на належному рівні, а це впливає на рівень їх успішності у майбутній професії (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Характеристика рівнів сформованості професійних аналітичних умінь у студентів

Рівень сформованості і професійних аналітичних умінь	Характеристика рівня сформованості професійних аналітичних умінь	Вид професійних аналітичних умінь
1	2	3
<u>I рівень</u> Репродуктивний (низький)	Здатність набувати теоретичні знання при роботі з економічною і науково-методичною літературою та застосовувати їх при виконанні завдань за зразком.	Гностичні та інформаційні, комунікативні, рефлексивні
<u>II рівень</u> Продуктивний (середній)	Уміння самостійно знаходити можливі шляхи вирішення проблем за допомогою переносу відомих способів дії на конкретні ситуації. При цьому в діях відсутня оригінальність, переважають стереотипні форми дій, спосіб вирішення	I рівень + Проектувальні, конструктивні, оціночні,

1	2	3
	проблеми є комбінацією відомих способів. Проявляється потреба в знаннях, з'являються уміння виражати залежність між величинами, фактами, явищами, робити висновки. Студент включається у інформаційно-діагностичний і діяльнісно-практичний види діяльності.	діагностичні
<u>III рівень</u> Креативний (високий)	Уміння усвідомлювати цілі виконання завдання і способи їх досягнення; здійснювати самостійний пошук, підбір і вивчення літератури; знаходити нестандартні способи вирішення, розробляти і пропонувати нові оригінальні методики вирішення даних завдань. Високий рівень теоретичних знань, що дає можливість висувати неочікувані гіпотези і пропонувати різні варіанти їх рішення. Уміння оцінювати і діагностувати результати власної діяльності. Здатність і готовність студентів застосовувати сформовані уміння на спецдисциплінах і у майбутній професійній діяльності. Виникає потреба в особистому і професійному самопізнанні, саморозвитку, самовдосконаленні.	I рівень + II рівень + Креативні (пошукові, прогностичні, ризикологічні, евристичні)

Обов'язковим є, на нашу думку, досягнення як мінімум другого рівня сформованості аналітичних умінь, так як перший рівень не дозволить здійснювати самостійну професійну діяльність.

У дослідженнях В.В. Сохранова аналізується система формування професійних умінь, яка представлена у вигляді ланцюга:

Соціальний досвід → дидактичне знання → професійні уміння та навички → професійний досвід.

Ми представляємо процес формування професійних аналітичних умінь майбутніх спеціалістів з фінансів і кредиту у вигляді наступної схеми (рис. 1.2).

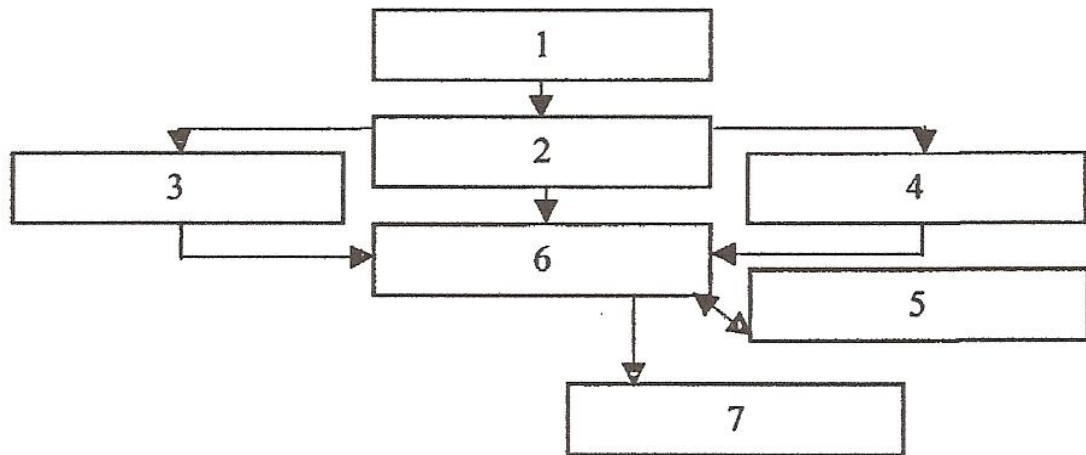

Рис. 1.2 Структура системи формування професійних аналітичних умінь майбутніх спеціалістів з фінансів і кредиту

Де:

- 1 – мета і завдання формування професійних аналітичних умінь;
- 2 – зміст професійних аналітичних умінь;
- 3 – квазіпрофесійна діяльність студентів;
- 4 – навчально-пізнавальна діяльність студентів (аудиторна і позааудиторна)
- 5 – засоби професійного навчання і підготовки спеціалістів;
- 6 – технології навчання;
- 7 – контроль і оцінка результатів формування професійних аналітичних умінь.

Розкриємо складові компоненти запропонованої системи.

Мета („цель”) - за визначенням Краткого психологического словаря - це „осознанный образ предвосхищаемого результата, на достижение которого направлены действия человека”.

Педагогічна мета, вважає В.С. Безрукова, - це передбачення педагогом і тих, хто навчається результатів їх взаємодії у формі узагальнених уявних

утворень, у відповідності з якими відбираються і співставляються між собою всі інші компоненти педагогічного процесу.

Для викладача мета – це мета викладання. У відповідності з нею будується весь педагогічний процес. Для студентів мета – це мета навчання, у ході якого здійснюється професійна підготовка. Цілі студентів можуть відповідати цілям викладачів, а можуть і розходитись з ними. У випадку наближення або співпадання педагогічний процес буде найбільш ефективним.

У відповідності з темою нашого дослідження метою формування професійних аналітичних умінь майбутніх спеціалістів з фінансів і кредиту є підготовка висококваліфікованого, компетентного фахівця даного напрямку підготовки, який буде конкурентоздатним на сучасному ринку праці.

Мета конкретизується завданнями. Враховуючи вікові особливості студентів, їх прагнення оволодіти професійними знаннями, уміннями і навиками, освітній процес вищої школи повинен вирішувати наступні завдання:

- розвиток особистісних і професійно значимих якостей і властивостей студентів;
- виявлення і розкриття творчих здібностей студентів у процесі навчальної і професійної діяльності;
- формування професійних аналітичних умінь і навиків, застосування основ знань у процесі виробничої практики, як засобу професійної діяльності.

Аналіз структури і змісту професійних аналітичних умінь показує, що інтегруючими характеристиками їх утворення і прояву є:

- якості особистості (працьовитість, самостійність, відповідальність та ін.);
- стосунки (міжособистісні, відповідальної залежності, наочно-діяльні);
- навики соціального та індивідуального характеру;

- досвід самореалізації особистості у всіх видах і типах групових відносин;

- індивідуальні особливості студентів і викладачів.

При обґрунтуванні даної залежності враховувались результати досліджень Грішиної О.О., Єршової С.І., Сохранова В.В., Спіріна Л.Ф. та інших дослідників.

Це дало можливість виділити два основні шляхи формування професійних аналітичних умінь:

- відпрацювання соціально-професійних алгоритмів самовираження студентів при вирішенні професійних завдань;

- особистісно-орієнтоване, технологічне вирішення професійних завдань.

Важливим у процесі формування професійних аналітичних умінь є звернення студентів до самоосвіти, яка виконує роль сполучної ланки між рівнями і стадіями організованого навчання, надаючи всьому процесу професійної підготовки цілісного і висхідного характеру.

Квазіпрофесійна діяльність – особливий вид діяльності, усвідомлено спрямований на підготовку студентів до оволодіння вибраної ними професії (спеціальності), який допомагає „зануренню” у професійну сферу.

Основними компонентами її структури є:

- мотиви, що спонукають суб'єкт до діяльності;

- цілі (результати), на досягнення яких спрямована діяльність;

- засоби, за допомогою яких ця діяльність здійснюється (у нашому випадку - навчальна дисципліна „Основи економічної теорії”);

- операції – автоматизовані компоненти дій, що забезпечують використання наявних засобів;

- умови для досягнення необхідного результату.

Поняття „навчально-пізнавальна діяльність” досить неоднозначне. В широкому розумінні слова воно інколи неправомірно розглядається як синонім навчення, уміння і навіть навчання. У вузькому сенсі, згідно Д.Б.

Ельконіну, - це провідний тип діяльності у молодшому шкільному віці. У роботах Д.Б. Ельконіна та В.В. Давидова, дане поняття наповнене діяльністним змістом і сенсом, співвідноситься з особливим „відповідальним відношенням” суб'єкта до предмету навчання протягом всього часу його вивчення і тому стає провідним у студентському віці.

На нашу думку, навчальна діяльність може розглядатись як специфічний вид діяльності її суб'єкта – самовдосконалення, розвиток, формування його як особистості завдяки усвідомленому, цілеспрямованому привласненню ним соціокультурного досвіду в різних видах і формах суспільно корисної, пізнавальної, теоретичної і практичної діяльності. У цьому випадку діяльність тих, хто навчається спрямована на освоєння глибоких системних знань, відпрацювання узагальнених способів дій і їх адекватного і творчого застосування у різних ситуаціях.

Навчально-пізнавальна діяльність студентів економічних спеціальностей має свої специфічні характеристики:

1) вона спеціально спрямована на усвідомлене оволодіння навчальним матеріалом, його осмислення і розуміння, на вирішення навчальних економічних завдань;

2) у ній засвоюються поняття і загальні способи дій, які передують вирішенню економічних завдань;

3) навчально-пізнавальна діяльність веде до особистісних змін у самому суб'єкті навчання;

4) вона веде до зміни психічних якостей і поведінки того, хто навчається у залежності від результатів його особистих дій;

5) у процесі навчально-пізнавальної діяльності майбутні спеціалісти з фінансів і кредиту набувають професійних знань, умінь, навиків, що у подальшому складе основу їх професійної компетентності.

Отже, навчально-пізнавальна діяльність студентів ЗВО спрямована на засвоєння знань, набуття вмінь і навиків самостійно навчатися, застосовувати

отримані знання на практиці, тобто на розвиток їх як особистості і професіонала.

Засоби навчання - це різноманітні матеріали і знаряддя навчального процесу, завдяки яким більш успішно і за короткий час досягаються визначені цілі навчання.

До засобів навчання належать: підручники, навчальні посібники, дидактичні матеріали, технічні засоби, обладнання, станки, навчальні кабінети, лабораторії, комп'ютери, телебачення та інші засоби масової комунікації. Засобами навчання можуть також слугувати реальні об'єкти, виробництво, споруди. Вони виконують такі основні функції: інформаційну, засвоєння нового матеріалу, контрольну. Вибір засобів навчання залежить від дидактичної концепції, мети, змісту, методів і умов навчального процесу.

Поняття „*технологія навчання*” (педагогічна технологія) на сьогоднішній день не є загальноприйнятим в традиційній педагогіці. Ми погоджуємося з визначенням Б.Т. Ліхачова, що педагогічна технологія – це сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форм, методів, способів, прийомів навчання, виховних засобів; вона є інструментарієм педагогічного процесу.

Для нашого дослідження відібрані технології, які передбачають побудову навчального процесу на ситуативній і діалоговій основі.

Вибір ситуативної основи навчального процесу обумовлений тим, що спостерігається великий розрив між академічною і практичною діяльністю студентів. Він заповнюється діяльністю, яка імітує реальну дійсність і тим самим допомагає вписати учбовий процес в контекст реальної професійної діяльності.

Цінність діалогової основи навчального процесу у тому, що сьогодні викладач і студент є рівноправними учасниками освітнього процесу. Сенс діалогу, таким чином, полягає в тому, що суб'єкт-суб'єктні відносини реалізуються не тільки у сфері знань, а й у етичній сфері. Діалогова форма

навчання допомагає студентам вчитися грамотно формулювати свої думки, відстоювати свою точку зору, робити висновки.

З метою формування у студентів професійних аналітичних умінь, вищезазначені технології навчання на практиці реалізуються через вирішення проблемних теоретичних питань на семінарах, рішення проблемних та евристичних задач на практичних заняттях, проведення ділових ігор, конференцій, „круглого столу”, „брейн-рингів” та ін.

Завершальним елементом системи формування професійних аналітичних умінь студентів є *контроль і оцінка якості результатів діяльності*, яка буде результативною тільки при наявності зворотнього зв'язку.

Запропонована система формування професійних аналітичних умінь допоможе викладачу системно і послідовно здійснювати підготовку висококваліфікованих спеціалістів.

Ефективність процесу формування професійних аналітичних умінь у студентів забезпечується рядом педагогічних умов. У контексті нашого дослідження *педагогічні умови* – це сукупність обставин, що допомагають становленню і формуванню професійних аналітичних умінь майбутніх спеціалістів з фінансів і кредиту, які характеризують:

- відношення до студента, як суб'єкта навчання, здатного до саморозвитку;
- відношення до навчального процесу в цілому, який будується на діалоговій основі його учасників;
- відношення до навчального середовища, де відбувається діалог культур і виховання суб'єктів навчання.

В рамках нашого дослідження педагогічними умовами будуть виступати:

- дидактична взаємодія „студент-викладач”, яка реалізує положення діалогової концепції і концепції особистісно-орієнтованого підходу у навчанні;

- програма навчального курсу „Економічна теорія”, а також дидактичні та методичні матеріали до неї;
- зміст проблемних ситуацій, імітуючих професійну діяльність майбутнього спеціаліста з фінансів і кредиту;
- різні форми навчання, що враховують особливості, інтереси та потреби студентів.

Запропоновані умови дозволять найбільш доцільно організувати педагогічний процес у ЗВО та сформувати професійні методичні уміння студентів у процесі вивчення навчальної дисципліни «Економічна теорія»

Розглянемо роль самостійної роботи студентів у процесі формування професійних аналітичних умінь.

Поступова інтеграція вітчизняної системи освіти до європейської та світової потребує нових підходів у підготовці кваліфікованих фахівців, що базуватиметься на збільшенні організаційного, дидактичного та методичного ресурсу самостійної роботи. Процес реформування та розвитку системи вищої професійної освіти на сучасному етапі характеризується посиленням акцентів на підвищенні ролі самостійної роботи суб'єктів навчального процесу, що підтверджується основоположними засадами та вимогами Болонського процесу.

Відповідно до Положення Міністерства освіти і науки України про організацію навчального процесу у закладах вищої освіти для організації самостійної роботи студентів передбачено до 2/3 загального обсягу навчального процесу. Перехід до такої форми організації навчальної діяльності обумовлений, насамперед, відставанням темпів розвитку освітніх процесів і технологій навчання від темпів розвитку науково-технічного прогресу. Значна частина професійних знань, якими повинен оволодіти майбутній фахівець, поновлюється щороку. Сучасний ринок праці потребує ініціативних, цілеспрямованих і творчих спеціалістів, які мають високий рівень теоретичної та практичної підготовки, уміють самостійно приймати

рішення і є джерелом розвитку та прогресу галузі науки або виробництва, в якій вони задіяні.

Цілком зрозуміло, що для того, щоб досягти відповідного професійного рівня необхідно підготувати майбутніх фахівців до самостійної роботи. Дуже важливо, щоб під час організації процесу підготовки спеціаліста було розвинене в особистості прагнення до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації. Реалізація таких стратегій значною мірою залежить від ефективності самостійної роботи студентів, що спонукає педагогічну науку до пошуку нових моделей, технологій раціональної організації, а також від правильного підходу (заохочення) кожного викладача-наставника. Але разом із заохоченням необхідно обов'язково враховувати індивідуальні особливості кожного студента та створювати раціональні умови для самоосвіти.

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволяє побачити існування різних підходів до визначення самостійної роботи.

Алексюк О.М., Аюрзанайн А.А., Козаков В.А., Підкасистий П.І. визначають самостійну роботу як "будь-яку організовану викладачем активну діяльність студентів, спрямовану на виконання дидактичної мети в спеціально відведений для цього час".

Досліджуючи функції самостійної роботи, П.І. Підкасистий дійшов висновку, що вона виступає „в ролі специфічного педагогічного засобу організації і керування самостійною діяльністю студента в навчальному процесі”.

С. Трубачова вважає, що "процес самостійного пізнання є результатом мислительної діяльності, його можна розглядати як активну цілеспрямовану діяльність, у ході якої здійснюється переробка вже відомої і тільки що сприйнятої інформації”.

На нашу думку, більш повно педагогічну сутність самостійної роботи розкриває трактування її як форми колективної або індивідуальної навчальної діяльності студентів, під час якої вони засвоюють необхідні знання, оволодівають уміннями й навичками, навчаються планомірно та

систематично працювати, мислити, формувати власний стиль розумової діяльності.

Справжня активізація самостійної роботи студентів характеризується не пошуком взагалі, а пошуком шляхів розв'язання проблем, не тільки засвоєнням результатів наукового пізнання, системи знань, але й самого шляху процесу отримання цих результатів, формування пізнавальної самостійної діяльності студентів, розвитку їх творчих здібностей.

Самостійна робота студентів виконує ряд важливих функцій (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Функції самостійної роботи студентів

Функції самостійної роботи студентів	Зміст та спрямування функції
Навчальна	Полягає в опрацюванні першоджерел. Сприяє більш глибокому осмисленню вже засвоєних знань
Пізнавальна	Полягає в опануванні нових знань, розширенні меж світогляду
Коригуюча	Передбачає осмислення новітніх теорій, концепцій, категорій, підходів до визначення сутності відомих понять, напрямків розвитку науки
Стимулююча	Така організація самостійної роботи, коли студент отримує задоволення від результатів пізнавальної діяльності
Виховна	Спрямована на формування таких якостей особистості, як воля, цілеспрямованість, відповідальність, дисциплінованість
Розвиваюча	Спрямована на розвиток самостійності, творчості, дослідницьких умінь особистості

На нашу думку, програма дій з організації самостійної роботи студентів з метою формування професійних аналітичних умінь має складатися з таких етапів:

- 1) вивчення умов формування у студентів вміння самостійно виконувати завдання;
- 2) аналіз навчального плану й навчальної програми;
- 3) визначення змісту й обсягу самостійної роботи;

4) підготовка переліку знань й умінь, які має здобути студент у процесі самостійної роботи;

5) діагностування індивідуальних особливостей студентів і визначення змісту й засобів самостійної роботи для кожного з них;

6) формування банку професійно зорієнтованих завдань для самостійної роботи (для самостійного вивчення теорії, перевірки практичних умінь, здобутих під час самостійної роботи, самоконтролю знань й умінь тощо) та групування цих завдань блоками;

7) визначення методів контролю самостійної роботи й критеріїв оцінювання виконання завдань;

8) розробка системи стимулювання самостійної роботи студентів з урахуванням рівня їх академічних досягнень та індивідуальних особливостей.

Ми вважаємо, що для забезпечення формування професійних аналітичних умінь у процесі самостійної роботи студентів необхідна, з одного боку, робота студента з навчальною літературою, що виконується поза основним розкладом занять, а з іншого боку, - постійна, цілеспрямована робота, що здійснюється студентом у ході обов'язкових за розкладом занять, де він слухає і самостійно конспектує пояснення викладача, на практичних заняттях, сам або у колективі виконує завдання, розв'язує задачі тощо.

Відбір та структурування змісту для самостійної (індивідуальної) роботи відбувається за такими принципами:

- модульності (як змістовної завершеності частки навчальної дисципліни);

- системності;

- міждисциплінарності та інтеграції;

- індивідуалізації та диференціації;

- креативності для формування у студентів навичок вирішення практичних задач на репродуктивному, адаптивному, частково-пошуковому та творчому рівнях складності;

- компенсаторності (розширення знань за рахунок орієнтації студентів на самостійний пошук і систематизацію додаткової інформації, нарощення набутих професійно значущих знань із метою забезпечення повноти їх актуалізації),

- багаторівневості, що передбачає забезпечення поетапного ускладнення змісту навчально-дослідницької діяльності через скорочення або помноження завдань дослідження, звуження або розширення обсягу дослідницьких завдань. Принцип багаторівневості дозволяє в повному обсязі врахувати індивідуальні можливості студентів, рівень їх актуального розумового розвитку, ступінь оволодіння навчальним матеріалом.

На нашу думку, для організації ефективної самостійної роботи базовими знаннями студентів економічного напрямку підготовки повинні бути: методології наукового дослідження; наукової організації праці студента ЗВО; джерел отримання інформації та технологій користування ними; особливостей організації самостійної (індивідуальної) роботи за кредитно-модульною технологією; особливостей модульно-рейтингової системи оцінювання; форм і видів самостійної, індивідуальної роботи студента у ЗВО; методів наукового дослідження; сучасних форм самоосвіти, технологій самонавчання; основних положень концепції навчання упродовж життя; технології проектної роботи.

Отже, на нашу думку, базовими вміннями і навичками студентів освітнього рівня бакалавр для організації ефективної самостійної роботи повинні бути наступні:

1) Інтелектуальні:

- користуватися понятійним апаратом наукового дослідження;
- виділяти головне, другорядне в інформаційних (наукових) текстах;
- свідомо використовувати логічні прийоми мислення (аналогія, порівняння, аналіз, синтез);
- інтерпретувати отримані результати власної інтелектуальної діяльності, робити висновки, узагальнення;

- працювати з інформацією (класифікувати, узагальнювати, інтерпретувати);

2) Пошукові, дослідницькі:

- самостійно знаходити необхідну інформацію в інформаційному полі;

- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;

- використовувати наукові методи пізнання: моделювання, експеримент, спостереження, роботу з першоджерелами тощо;

- визначати основні компоненти наукового дослідження, скласти програму наукового дослідження;

- адекватно оцінювати власну діяльність;

3) Інформаційні:

- використовувати інформаційні та комунікаційні технології для отримання необхідної інформації, класифікації, систематизації та її оформлення;

- використовувати технології постійного оновлення знань, удосконалення навичок;

- розробляти власні стратегії, моделі самоосвіти;

- організовувати процес самонавчання;

- визначати доцільність власних освітніх траєкторій;

- добирати власні прийоми навчання;

- виконувати проєкти;

- використовувати нові технології та комунікації;

- швидко адаптуватися до нових умов праці або навчання, знаходити нові рішення, долати труднощі.

На нашу думку, найбільш ефективними видами самостійної роботи для формування аналітичних професійних умінь студентів є наступні:

1. Читання відповідних розділів у підручниках і посібниках, професійно-орієнтоване читання аналітичних статей.

2. Складання списку статей з певної теми та їх анотування.

3. Рецензування аналітичних статей.

4. Визначення цілей, завдань і змісту певної теми (розділу) навчальної дисципліни.

5. Підготовка студентами коротких повідомлень методичного характеру.

6. Підготовка рефератів, доповідей з їх подальшим обговоренням.

7. Написання курсової роботи.

8. Виконання індивідуально-дослідного завдання.

Таким чином, самостійна робота студентів повинна забезпечити системність знань та засобів навчання, мобільність і критичність мислення, володіння засобами обробки інформації, здатність до творчої праці.

1.2. Особливості підготовки студентів спеціальності «Фінанси і кредит» з дисципліни «Економічна теорія»

Підготовка бакалаврів за ОПП «Фінанси і кредит» відноситься до галузі знань 07 «Управління та адміністрування».

Об'єкт вивчення: загальні закони та тенденції розвитку фінансовоекономічних систем, підприємств, організацій, мотивація та поведінка суб'єктів ринку, процеси формування та використання фінансових ресурсів, їх моделювання та регулювання.

Цілі навчання: підготовка фахівців, які володіють сучасним економічним мисленням, теоретичними знаннями і практичними навичками, необхідними для розв'язання завдань предметної області діяльності.

Теоретичний зміст предметної області: поняття, категорії, концепції, принципи фінансових та економічних наук.

Методи, методики та технології: загальнонаукові методи пізнання, математичні, статистичні та якісні методи економічного аналізу, економіко-математичне моделювання, інформаційно-комунікаційні технології, методи дослідницької діяльності та презентації результатів. Фахівець з фінансів і кредиту повинен володіти навичками роботи з сучасними інформаційно-

комунікаційними системами та технологіями, програмними продуктами, що застосовуються в економічній діяльності в фінансовій сфері.

В результаті підготовки фахівець повинен мати сформованими інтегральну, загальні та спеціальні компетентності.

Інтегральна компетентність - Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в сфері фінансів і кредиту, що передбачає застосування певних теорій та методів фінансової науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності - ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу та встановлення взаємозв'язків між явищами та процесами. ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК3. Здатність до застосування загальнонаукових та фундаментальних знань, розуміння предметної області і професії. ЗК4. Здатність здійснювати усну і письмову комунікацію професійного спрямування рідною та іноземною мовами. ЗК5. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій. ЗК6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел. ЗК7. Здатність працювати в команді та налагоджувати міжособистісні взаємодії при вирішенні поставлених завдань. ЗК8. Здатність самостійного проведення досліджень на відповідному рівні. ЗК9. Здатність дотримання вимог охорони праці, збереження навколишнього середовища та забезпечення безпеки життєдіяльності. ЗК10. Здатність до адаптації, креативності, генерування ідей та дій в новій ситуації. ЗК11. Здатність підтримувати загальний рівень фізичної активності й здоров'я для ведення активної соціальної та професійної діяльності. ЗК12. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість.

Спеціальні компетентності - СК1. Розуміння та здатність до критичного осмислення концептуальних основ економічної теорії, які стосуються фінансів, банківської справи та страхування й узагальнюють засади й закономірності функціонування та розвитку фінансових систем. СК2. Здатність опановувати та усвідомлювати інформацію щодо сучасного

стану і тенденцій розвитку фінансових систем (державні фінанси, у т.ч. бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування). СК3. Здатність використовувати теоретичний та методичний інструментарій фінансової, економічної, математичної, статистичної, правової та інших наук для діагностики стану фінансових систем. СК4. Здатність використовувати базові знання і практичні навички у сфері монетарного, фіскального регулювання та регулювання фінансового ринку. СК5. Здатність застосовувати сучасне інформаційне та програмне забезпечення, володіти інформаційними технологіями у сфері фінансів, банківської справи та страхування. СК6. Здатність оцінювати та аналізувати фінансові показники на макро- та мезо- економічному рівні. СК7. Здатність складати та аналізувати фінансову звітність, інтерпретувати та використовувати фінансову та пов'язану з нею інформацію. СК8. Здатність виконувати контрольні функції у сфері фінансів, банківської справи та страхування. СК9. Здатність формувати та реалізовувати комунікації в сфері фінансів, банківської справи та страхування. СК10. Здатність обґрунтовувати, приймати професійні рішення в сфері фінансів, банківської справи та страхування та брати відповідальність за них. СК11. Здатність оцінювати показники формування і виконання бюджетів, діагностування тенденцій розвитку бюджетної системи. СК12. Здатність забезпечувати процес формування ефективного використання та оптимального розподілу фінансових ресурсів в умовах їх обмеженості. СК13. Здатність оцінювати, проводити аналіз та планування інвестиційної діяльності підприємств. СК14. Здатність оцінювати загрози зовнішнього та внутрішнього середовища суб'єктів господарювання, використовувати сучасні механізми забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання та розробляти заходи щодо забезпечення оптимального рівня їх фінансової безпеки. СК15. Здатність оцінювати ринкову вартість підприємства з використанням існуючих підходів та розробляти рекомендації щодо її максимізації. СК16. Здатність

формувати, читати та використовувати фінансову звітність підприємства для виконання аналітичних процедур, проводити розрахунок та інтерпретацію коефіцієнтів та показників, що характеризують фінансовий стан суб'єктів господарювання, формування аналітичних висновків. СК17. Здатність надавати банківські, страхові, брокерські та інші фінансові послуги, включаючи організацію обслуговування клієнтів в процесі споживання фінансових послуг.

Програмними результатами підготовки визначено - РН 1. Знання особливостей функціонування та напрямів вдосконалення функціонування фінансової системи України. РН 2. Знання джерел, принципів та методів формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. РН 3. Знання джерел формування та напрямів використання фінансових ресурсів бюджетів різних рівнів, відповідно до бюджетної системи України. РН 4. Знання відмінностей та особливостей здійснення фінансової, операційної та інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, знання напрямів оптимізації фінансової роботи на підприємствах. РН 5. Знання процедури встановлення напрямів ділового партнерства із суб'єктами фінансового ринку. РН 6. Знання сутності та специфіки функціонування фінансової, бюджетної, податкової політики України. РН 7. Знання базових складових законодавства, що регулюють бюджетний процес в Україні. РН 8. Здатність використовувати професійно-профільні практичні навички з фундаментальних дисциплін в процесах організації фінансової діяльності підприємства. РН 9. Здатність застосовувати знання та вміння для розв'язання якісних та кількісних задач з планування, організації, оцінки та аналізу фінансової діяльності. РН 10. Уміння використовувати в роботі необхідні інформаційні технології. РН 11. Уміння володіти методологічними прийомами наукових досліджень, застосовувати прикладні методики аналізу фінансової діяльності, використовувати сучасні методи системного наукового аналізу. РН 12. Розробляти напрями вдосконалення функціонування фінансової системи України. РН 13. Здійснювати пошук та

формування фінансових ресурсів суб'єктів господарювання, планувати фінансову діяльність підприємств. РН 14. Здійснювати планування, формування та виконання дохідної та видаткової частини місцевих і державного бюджетів, контролювати виконання бюджетів різних рівнів бюджетної системи України. РН 15. Здійснювати аналіз фінансової, операційної та інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання, виявляти напрями оптимізації фінансової роботи на підприємствах. РН 16. Забезпечувати встановлення та підтримання напрямів ділового партнерства із суб'єктами фінансового ринку. РН 17. Розробляти пропозиції щодо формування і вдосконалення фінансової, бюджетної, податкової політики держави з урахуванням необхідності ефективного використання фінансових ресурсів. РН 18. Організувати роботу з формування та використання коштів державного боргу, оптимізувати його склад та структуру. РН 19. Уміння враховувати вплив факторів зовнішнього середовища підприємства прямої та непрямої дії на результативність виробничогосподарської діяльності підприємства (установи, організації). РН 20. Володіння різноманітними практичними навичками щодо комп'ютерного збору і обробки інформації. РН 21. Уміння професійно працювати із сучасною комп'ютерною технікою. РН 22. Навички спілкування, включаючи усну та письмову комунікацію українською мовою та принаймні однією із поширених європейських мов.

Однією з навчальних дисциплін, яка займає провідне місце в навчальному плані підготовки бакалаврів з фінансів і кредиту є «Економічна теорія».

Предметом навчальної дисципліни є: економічні відносини та економічні закони суспільного виробництва.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Економічна теорія» є формування ґрунтових знань про економічну систему суспільства, закони її функціонування і розвитку, для розуміння чинників зародження,

утвердження і напрямів розвитку сучасних соціально-економічних систем, їх спроможності більш повно задовольняти потреби людей.

Завдання для викладача: на методологічних засадах цивілізаційної теорії розвитку суспільного виробництва та на сучасних наукових джерелах, статистичних даних, економічній ерудиції сформулювати сучасне економічне мислення та світогляд студентів, забезпечити засвоєння ними знань за допомогою системного підходу до аналізу економічних процесів; створити умови повноцінного засвоєння ними навчальних тем у межах відведеного для цього часу. Викладач самостійно обирає методичні підходи щодо досягнення поставленої мети навчальної дисципліни, надає перевагу тим або іншим підручникам або посібникам.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати:

- сутність економічних відносин, економічних законів і принципів;
- закономірності розвитку економічних систем;
- визначити методологічні основи ефективного використання обмежених економічних ресурсів для більш повного задоволення потреб членів суспільства;
- розуміти механізм функціонування ринку, формування ринкової рівноваги;
- фундаментальні проблеми економіки;
- сутність товару, товарних відносин;
- сутність домогосподарств і форм ділових підприємств; - галузеві особливості виробництва;
- господарський механізм функціонування економіки і його державне регулювання;
- особливості економіки світового господарства і форми міжнародних економічних відносин;
- сучасні глобальні проблеми;

вміти:

- обґрунтовувати загальні основи економічного життя суспільства;
- розкривати закономірності розвитку суспільного виробництва;
- з'ясувати механізм дії економічних законів і механізм використання їх суб'єктами господарської діяльності в умовах ринкової економіки;
- визначити шляхи формування соціально – орієнтованої економіки;
- визначити попит і пропозицію, ринкову ціну і ринкову рівновагу;
- аналізувати економічні функції держави;
- орієнтуватись в економії світового господарства і міжнародних економічних відносин;
- визначити економічні аспекти глобальних проблем і шляхи їх розв'язання.

Програма навчальної дисципліни.

Змістовий модуль 1. Загальні засади економічного розвитку.

Тема 1. Предмет і метод економічної теорії. Розвиток економічної думки й становлення науки "Економічна теорія".

Тема 2. Виробництво матеріальних благ і послуг. Продукт і характер праці.

Тема 3. Економічні потреби та інтереси.

Тема 4. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічні системи та закони їх розвитку.

Тема 5. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар і гроші.

Тема 6. Капітал: процес виробництва і нагромадження. Наймана праця і заробітна плата.

Тема 7. Витрати виробництва і прибуток.

Змістовий модуль 2. Теоретичні основи ринкової економіки.

Тема 8. Ринок, його сутність і функції. Моделі ринку. Конкуренція і ціноутворення.

Тема 9. Домогосподарства і системи економічних відносин.

Тема 10. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток.

Тема 11. Галузеві особливості виробництва і функціонування капіталу.
Форми прибутку, процент і рента.

Тема 12. Суспільне відтворення. Суспільний продукт і його основні форми.

Практичні заняття проводяться за темами:

1. Предмет і метод політичної економії;
2. Виробництво матеріальних благ і послуг. Продукт і характер праці.
3. Економічні потреби та інтереси.
4. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічні системи та закони їх розвитку.
5. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар і гроші.
6. Капітал: процес виробництва і нагромадження. Наймана праця і заробітна плата.
7. Витрати виробництва і прибуток.
8. Ринок, його сутність і функції. Моделі ринку. Конкуренція і ціноутворення.
9. Домогосподарства і системі економічних відносин.
10. Підприємство як товаровиробник. Валовий дохід і прибуток.
11. Галузеві особливості виробництва і функціонування капіталу.

Форми прибутку, процент і рента.

12. Суспільне відтворення. Суспільний продукт і його основні форми.

Види індивідуальних науково (навчально)-дослідницьких завдань:

- підготовка статті до друку;
- виступ на наукових конференціях (друковані тези);
- участь у інтернет-конференціях; - участь у студентських олімпіадах;
- конспект з теми (модуля) за заданим або власно розробленим студентом планом;
- реферат з теми (модуля) або вузької проблематики;

- анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, історичні розвідки тощо;
- розроблення навчальних та діагностичних тестових завдань (з теми, модуля, курсу);
- виготовлення схем;
- написання есе, творчих завдань тощо.

При вивченні дисципліни застосовуються такі методи навчання, як лекції з елементами бесіди, ілюстрація, вирішення проблемних ситуацій, навчальна дискусія, практичні заняття, тестування.

Методи контролю - поточний контроль – оцінювання за результатами практичних занять, контроль самостійної роботи, підсумковий контроль (екзамен).

У табл. 1.4 і 1.5 проаналізуємо методи оцінювання студентів при вивченні дисципліни «Економічна теорія»

Таблиця 1.4

**Розподіл балів, що присвоюються студентам при вивченні дисципліни
„ Економічна теорія”**

Модулі				Підсумковий контроль (залік, іспит)		Сума
Змістовний модуль 1		Змістовний модуль 2				
0-30		0-30		0-40		
національна шкала	бали	національна шкала	бали	національна шкала	бали	0-100
2	До 11	2	До 11	2	До 11	
3	22	3	22	3	25	
4	27	4	27	4	30	
5	30	5	30	5	40	

**Шкала оцінювання студентів при вивченні дисципліни
„ Економічна теорія”**

Оцінка за державною шкалою	Вимоги до студентів	Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за ECTS
1	2	3	4
Відмінно	Відповідь студента - на рівні самостійного мислення з елементами творчості. Правильні, грамотні та логічно побудовані відповіді на запитання, усвідомлене використання категоріального апарату. Навики розв'язання задач, заповнення податкових декларацій. Одиночні помилки, що не стосуються сутності запитань.	90-100	A
Добре	Дуже добре – вище середнього рівня, відповідь будується на рівні самостійного мислення, можливо декілька помилок.	85-89	B
	Добре – в цілому вірна відповідь, але припускається незначна кількість помилок.	75-84	C
Задовільно	Задовільно - відповіді на рівні відтворення вивченого матеріалу, неточності у визначеннях, порушення в послідовності викладення матеріалу, помилки у рішенні задач.	70-74	D
	Достатньо – у відтворенні вивченого матеріалу та рішенні задач припускаються помилки з методики розрахунку податків, але студент орієнтується у програмному матеріалі.	60-69	FX
Незадовільно	Незадовільно - студент не знає половини програмного матеріалу, має труднощі у вирішенні практичних завдань, потрібно попрацювати до отримання залікової оцінки.	35-59	F
	Незадовільно - студент не знає більшої половини програмного матеріалу, не може вирішувати практичні завдання.	<35	

Висновки до розділу 1

Аналіз стану дослідження проблеми формування професійних аналітичних умінь дозволив нам зробити наступні висновки.

Професійні аналітичні уміння – це складне поєднання інтелектуальних, вольових та емоційних якостей особистості, здатність і готовність майбутнього спеціаліста правильно вирішувати поставлені професійні завдання за допомогою доцільних способів і засобів.

Виходячи зі специфіки теми, у нашому дослідженні акцент зроблений на професійних аналітичних уміннях, необхідних економісту. Структура діяльності економіста реалізується у чотирьох основних компонентах: когнитивному (пізнавальному), діяльністному, креативному і рефлексивному. Кожному компоненту відповідає група професійних аналітичних умінь спеціаліста з фінансів і кредиту: гностичні та інформаційні, аналітичні, проєктувальні, конструктивні, діагностичні, комунікативні, креативні (пошукові, прогностичні, ризикологічні, евристичні), оціночні, рефлексивні.

У процесі навчання різними студентами досягаються різні рівні сформованості професійних аналітичних умінь, які відображають ступінь оволодіння певною системою дій. Перший рівень характеризується здатністю набувати теоретичні знання при роботі з економічною і науково-методичною літературою та приміняти їх при виконанні завдань за зразком, запропонованим в інструкції. Другий рівень – це уміння самостійно знаходити можливі шляхи вирішення виникаючих проблем за допомогою переносу відомих способів дії на конкретні ситуації. При цьому в діях відсутня оригінальність, переважають стереотипні форми дій, спосіб вирішення проблеми є комбінацією відомих способів. Характерним для третього рівня є уміння усвідомлювати цілі виконання завдання і способи його досягнення; здійснювати самостійний пошук, підбір і вивчення

літератури; знаходити нестандартні способи вирішення, розробляти і пропонувати нові оригінальні методики вирішення даних завдань.

Процес формування професійних аналітичних умінь майбутніх спеціалістів з фінансів і кредиту можна представити як систему, основними складовими якої є: мета і завдання формування професійних аналітичних умінь; зміст професійних аналітичних умінь; квазіпрофесійна діяльність студентів; навчально-пізнавальна діяльність студентів (аудиторна і позааудиторна); засоби професійного навчання і підготовки спеціалістів; технології навчання; контроль і оцінка результатів формування професійних аналітичних умінь.

Формування професійних аналітичних умінь студентів найбільш ефективно відбувається під час самостійної роботи студентів.

Програма дій з організації самостійної роботи студентів з метою формування професійних аналітичних умінь має складатися з таких етапів: 1) вивчення умов формування у студентів вміння самостійно виконувати завдання; 2) аналіз навчального плану й навчальної програми; 3) визначення змісту й обсягу самостійної роботи; 4) підготовка переліку знань й умінь, які має здобувати студент у процесі самостійної роботи; 5) діагностування індивідуальних особливостей студентів і визначення змісту й засобів самостійної роботи для кожного з них; 6) формування банку професійно-зорієнтованих завдань для самостійної роботи; 7) визначення методів контролю самостійної роботи й критеріїв оцінювання виконання завдань; 8) розробка системи стимулювання самостійної роботи студентів з урахуванням рівня їх академічних досягнень та індивідуальних особливостей.

Навчальна дисципліна «Економічна теорія» є нормативною дисципліною навчального плану бакалавра з фінансів і кредиту, яка забезпечує фундаментальну підготовку студентів.

Наявна практика підготовки студентів з дисципліни «Економічна теорія» не повністю задовольняє сучасні потреби: у більшості випускників слабкі навички використання категорійного апарату у процесі вивчення

економічних дисциплін; недостатнє розуміння важливості економічних знань для майбутньої практичної діяльності; не в повній мірі сформовані професійно-значущі якості.

Недоліки змісту навчання з дисципліни „Економічна теорія” зумовлені протиріччями між: абстрактністю цієї дисципліни і реальним застосуванням економічного категорійного апарату в майбутній професійній діяльності фахівця; індивідуальним засвоєнням знань і досвідом у навчанні та колективним характером професійної праці; організаційними формами навчально-пізнавальної діяльності і формами професійної діяльності майбутніх фахівців; необхідністю підготовки компетентного фахівця і недостатньою розробленістю дидактичного і методичного забезпечення професійної підготовки такого фахівця.

Подолання окреслених суперечностей потребує пошуку нових підходів і здійснення кардинальних змін при викладанні дисципліни „Економічна теорія”: переосмислення змісту навчальної дисципліни; відбір ефективних форм і методів навчання; розробка якісно нових навчальних технологій з урахуванням сучасних соціально-економічних реалій.

Поєднання теоретичної і практичної підготовки у процесі вивчення дисципліни «Економічна теорія», інтеграція навчання з науково-дослідною та експериментальною роботою сприяють практичній спрямованості навчання, активному пошуку та впровадженню нетрадиційних форм і методів навчання студентів, формуванню цілісної особистості майбутніх фахівців.

Аналітичні уміння майбутнього спеціаліста з фінансів і кредиту найбільш ефективно формуються у результаті самостійної роботи студентів.

При вивченні навчальної дисципліни „Економічна теорія” ми вважаємо за необхідне використовувати наступні види самостійної роботи студентів: самостійне опрацювання теоретичного лекційного та додаткового матеріалу; вивчення окремих тем або питань дисципліни, що передбачені для самостійного опрацювання; аналіз, синтез, порівняння, узагальнення явищ, фактів, закономірностей, викладених у друкованих джерелах інформації, з

метою підготовки відповідей на поставлені напередодні запитання; складання таблиць, графіків, ілюстрацій; виконання графічних робіт; підготовка до виступу на семінарському занятті; розв'язання і письмове оформлення задач, схем, діаграм, інших робіт графічного характеру; підготовка конспектів навчальних чи наукових текстів; підготовка до проведення контрольних заходів; виконання творчих завдань, які передбачають самостійне складання задач, тестових завдань, комплексу вправ тощо та їх оформлення; використання кейс-методів; підготовка наукових доповідей, анотацій, статей, тез; робота з пошуковими системами Інтернет та ін.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНИХ УМІНЬ У СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІНАНСИ І КРЕДИТ» ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ»

2.1. Теоретичні передумови розробки методики формування аналітичних умінь студентів при вивченні дисципліни «Економічна теорія»

Теоретичними передумовами розробки методики формування аналітичних умінь студентів спеціальності «Фінанси і кредит» є особливості протікання психічних пізнавальних процесів у студентів, вимоги до організації та здійснення навчального процесу у вишій школі, характеристика та умови застосування навчальних завдань як засобів навчання.

Психічні пізнавальні процеси (відчуття, сприйняття, пам'ять, уявлення, мислення і мова) відіграють важливу роль у діяльності, навчанні і вихованні студентів. Засвоєння знань, вироблення переконань, практичні дії ґрунтуються на роботі психічних процесів, особливо мислення. Ефективність діяльності фахівця визначається не тільки властивостями його особистості, але і рівнем функціонування пізнавальних процесів. Тому формування особистості спеціаліста передбачає активізацію та вдосконалення психічних пізнавальних процесів відповідно до вимог спеціальності і професійної діяльності в цілому.

Студентський вік - вік достатньо високого розвитку пізнавальних процесів. У студентів, як правило, розвинуті досить стійка увага, здатність слухати і спостерігати демонстровані предмети і явища, вміння стежити за логікою розвитку думки (лектора) викладача.

У молоді студентського віку добре розвинена словесно-логічна пам'ять, на яку лектор часто орієнтується. Студент схильний до роздумів,

міркуванню, до пошуку вирішення наукових проблем як в процесі слухання лекцій, так і в процесі виконання самостійної роботи.

Отже, пізнавальна діяльність при підготовці фахівця вищої кваліфікації повинна складатися з внутрішньо взаємопов'язаних дій, логічна послідовність яка призводить до встановлення якісно нового зв'язку між окремими факторами.

Перший етап пізнавальної діяльності - сприйняття (відкриття нових знань). Як прийом активізації пізнавальної діяльності студентів на даному етапі використовують створення проблемних ситуацій. Вирішення проблемних ситуацій можна вести різними шляхами: шляхом самостійного дослідження (попередньо даються завдання та консультації з даного питання) або шляхом повідомлення викладачем відомостей, необхідних для вирішення даної проблеми. Але і в тому і іншому випадку пошук невідомого в таких ситуаціях збігаються з процесом засвоєння нових знань. Роль викладача полягає в управлінні процесом пошуку відповідей на виниклі питання. Тут проявляється одна із загальних закономірностей процесу засвоєння - інтелектуальна активність особистості. Якщо викладач показує студентам, як вирішувати ряд послідовно поставлених проблемних завдань з певної теми, то цим він вчить майбутніх фахівців, як відшукувати і вести рішення проблем, тобто підготовляє до проведення наукового дослідження. Інший прийом активізації пізнавальної діяльності полягає в попередній підготовці повідомлень з окремих питань програми курсу. Студентам заздалегідь дається план заняття і за власним бажанням вони вибирають окремі питання і працюють над ними, підбирають літературу, готують повідомлення на 9-10 хвилин. Після консультацій з викладачем роблять ці повідомлення під час заняття. Такий прийом активізації діяльності студентів вимагає певної напруги з боку викладача. Заняття починається самим викладачем, який підводить слухачів до питань, обраних для повідомлень студентами, потім узагальнює їх повідомлення і робить висновок або підводить до нього, а висновок роблять власне студенти. До прийомів

активізації пізнавальної діяльності відноситься також використання технічних засобів навчання.

Другий етап пізнавальної діяльності - засвоєння знань. Воно протікає у формі внутрішніх розумових процесів, які являють собою процеси «приховані», тобто перебіг яких не можна безпосередньо спостерігати, а тому про засвоєння можна судити лише за трьома ознаками: розуміння, вміння, запам'ятовування. Рівень засвоєння знань визначається методом контролю. Таким чином, пізнавальну активність студентів стимулюють: проблемність у навчанні, самостійний пошук відповіді на питання, активну участь у взаємній оцінці виконаних робіт, співвіднесення результатів власної діяльності із зразком, вплив викладача.

Організація та здійснення навчально-виховного процесу у професійній школі – друга теоретична передумова розробки методики навчання, яка реалізується згідно відомих закономірностей, принципів при використанні необхідного дидактичного інструментарію.

Поняття закономірності у педагогіці має характер застосування закону в конкретних обставинах. Закон – це об'єктивне, істотне та необхідне відношення, яке повторюється. Один з головних законів педагогіки – відповідність навчання і освіти рівневі продуктивних сил, виробничих відносин, науково-технічному, соціальному, культурному і духовному прогресу суспільства. Цей закон діє в усі часи та епохи і підтверджує, що стан освіти віддзеркалює рівень розвитку суспільства.

Вимоги до організації навчального процесу у вишій школі визначаються дидактичними принципами, які виходять з дидактичних законів та закономірностей.

Закономірності педагогічного процесу, як підтверджує дидактика, – це стійкі прояви означеного закону, але вужчого, більш локального і конкретнішого характеру, ніж загальна дія закону.

Деякі закономірності, які стосуються педагогічного процесу, а саме:

- педагогічний процес зумовлений потребами суспільства в освічених і всебічно розвинених професіоналах, яких готує освіта. Отже, суспільна спрямованість навчання та виховання, виконання освітнього замовлення держави є основною закономірністю педагогічного процесу;

- педагогічний процес є цілісним і закономірним, а навчання – провідною його частиною. Його навчальна, розвивальна та виховна функції виступають як закономірна системна цілісність;

- педагогічний процес залежить від індивідуальних і вікових можливостей учнів та студентів;

- педагогічний процес закономірно залежить від матеріальних умов його організації та функціонування (кадрове забезпечення, матеріальна і методична база, комп'ютери, фінансування тощо).

Ефективність педагогічного процесу залежить як від урахування означених закономірностей, так і від реалізації основних його принципів.

Принципи педагогічного процесу – це основні, докорінні правила, установки, вимоги педагогічної науки, які базуються на його закономірностях, виконання яких сприяє ефективності педагогічної діяльності. Принципи педагогічного процесу класифікуються у різний спосіб, зокрема:

- за цільовим компонентом: гуманістичної спрямованості; забезпечення єдності завдань навчання, виховання і розвитку; професійної спрямованості;

- за змістовним компонентом: науковості; доступності і дохідливості; систематичності та системності навчання;

- за операційно-діяльним компонентом: активності, свідомості та самостійності навчання; наочності викладання;

- за оціночно-результативним компонентом: міцності засвоєння знань та формування умінь і навичок;

- за забезпеченням результатів виховання: демократизації; стимулювання до самовиховання.

На всі ці групи розповсюджуються принципи: врахування індивідуальних особливостей; оптимізації педагогічного процесу.

Основні елементи педагогічного процесу, розуміння яких створює можливість більш глибоко зрозуміти значення дидактичних принципів, – форма, метод, прийом, засіб.

Форма педагогічного процесу – доступний зовнішньому сприйняттю спосіб взаємодії осіб, які навчаються, з педагогами.

Відповідно до «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», навчальний процес здійснюється у формах: навчальні заняття; виконання індивідуальних завдань; самостійна робота студентів; практична підготовка; контрольні заходи.

Основними видами навчальних занять в ХНЕУ є: лекція; практичне заняття; консультація.

Розглянемо загальні особливості основних видів навчальної діяльності. Лекція – один з основних видів навчальних занять у ЗВО. Лекція – це логічне, послідовне викладання матеріалу, яке характеризується судженням, висновками, підсумком. Лекція – основна форма проведення навчальних занять у ЗВО і призначена для засвоєння теоретичного матеріалу. Як правило, лекція є елементом системи занять, який охоплює основний теоретичний матеріал окремої або кількох тем навчальної дисципліни. Тематика курсу лекцій визначається робочою програмою. Можливе читання окремих лекцій з проблем, які стосуються даної навчальної дисципліни, але не охоплені навчальною програмою. Види лекційних занять:

- лекція-бесіда (діалог з аудиторією), яка передбачає: безпосередній контакт викладача з аудиторією; дозволяє визначити зміст теми викладу навчального матеріалу з урахуванням особливостей аудиторії; дозволяє використати колективне коло знань, запитання до аудиторії можуть ставитися на початку лекції і по ходу її;

- лекція-дискусія, під час якої викладач не тільки використовує відповіді слухачів на запитання, але й організовує вільний обмін думками в

інтервалах між логічними розділами; вона дозволяє викладачеві керувати колективною думкою слухачів, використовувати її з метою переконання, виправлення помилок, негативних явищ; ефективність буде лише при правильному підборі запитань для дискусії і вмілому цілеспрямованому керівництві нею; вибір запитань визначається викладачем залежно від складу студентів, матеріалу і конкретних даних завдань, які лектор ставить перед собою.

- лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку характеризується тим, що викладач з допомогою ТЗН має можливість одержати відповідь про реакцію всієї групи на поставлене запитання; запитання задаються на початку і в кінці кожного логічного розділу лекції, по-перше, для того, щоб дізнатися на скільки слухачі знають про дану проблему, по-друге, щоб з'ясувати рівень засвоєння матеріалу; незадовільні результати підкажуть як змінити методи ведення лекції; найпростіший зворотний зв'язок можна здійснити методом усного опитування, із застосуванням найпростіших тестів, без машинного, машинного програмованого контролю тощо.

- лекція-консультація відрізняється тим, що після короткого викладу основних понять теми студенти задають питання лектору; у кінці невелика дискусія з висновками викладача; її організують тоді, коли студентам варто надати допомогу; питання слухачів можуть подаватися в усній і письмовій формі: перша частина проводиться у вигляді лекцій, друга – консультація відповіді на запитання, обмін думками; - можна проводити самостійне вивчення матеріалу за підручником і консультацією.

- лекція-«прес-конференція» проводиться із запрошенням спеціалістів, організовується по комплексних проблемах; проводиться не одним викладачем, а науковцями з даної проблеми; проводиться тоді, коли запитання студентів виходять за межі тематики навчального курсу; слухачі можуть підготувати питання в письмовій формі; можна проводити з використанням відеотехніки;

- для проблемної лекції характерними є наявність проблемних питань; наявність проблемних ситуацій, проблем; наявність гіпотез, розв'язування й аналіз проблеми; творче вивчення основних питань теми; підсумки з використанням евристичної бесіди;

- лекція-запрошення до колективного дослідження (поточна «мозкова атака») передбачає пропозицію студентам сумісно вивести те або інше правило, закономірність, явище; здійснити звертання до досвіду і знань аудиторії; уточнення: підвести під колективну думку теоретичну базу, систематизація колективної думки і повернення її слухачам у вигляді «сумісно виробленого» тезису; завдання: не тільки повідомити корисну інформацію, але й зробити так, щоб студент переконався в тому, що він може сам одержати таку ж або подібну інформацію; переконати студентів, що така інформація є керівництвом до діла.

Основними типами лекційних занять є:

- вступна лекція;
- проблемна лекція;
- тематична лекція з елементами евристичної бесіди;
- лекція з елементами проблемних ситуацій;
- лекція з використанням ЕОМ і ТЗН;
- лекція з використанням реферативних робіт студентів;
- оглядова лекція.

Практичне заняття – форма навчального процесу, при якій викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання відповідно до сформованих завдань. Перелік тем практичної роботи визначається робочою навчальною програмою дисципліни. Проведення практичного заняття ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі – тестах для виявлення ступеня оволодіння студентами необхідних теоретичних положень, наборі завдань різної складності для розв'язання їх студентами на занятті. Вказані

методичні засоби готуються викладачем, якому доручено проведення практичних занять, за погодженням з лектором даної навчальної дисципліни.

Практичне заняття включає: проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок студентів, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, розв'язування з їх обговоренням, розв'язування контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання.

Оцінки, отримані студентом за окремі практичні заняття, зараховуються при виставленні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Практичне заняття проводиться з метою формування в студентів умінь і навичок робити із технікою, обладнанням, для більш глибокого їх вивчення, виконання окремих прийомів тощо. За цілями і структурою практичні заняття є зв'язуючою ланкою, яка пов'язує теоретичне навчання і навчальну практику з дисципліни.

На практичних заняттях можуть застосовуватися різні форми організаційної роботи:

- групова фронтальна – повинно бути однотипне обладнання в розрахунок на всю групу (підгрупу);

- бригадна фронтальна – використовується в тих випадках, коли немає можливості проводити заняття групою фронтально. У цьому випадку група ділиться на ланки (2-4 особи). Кожна ланка в один і той же час виконує однакові види робіт на відповідних робочих місцях;

- бригадна форма – проводиться аналогічно до бригадній фронтальній, але при умові, коли кожна бригада виконує різні види робіт на відповідних робочих місцях;

- індивідуальна форма – кожний студент має індивідуальне практичне завдання.

Переміщення ланок по робочих місцях відбувається відповідно до розробленого графіка. До кожного практичного заняття повинна бути складена інструктивна карта для студентів, що є обов'язковим документом і

забезпечує послідовність дій студентів на досягнення мети практичного заняття та конкретизує підготовку їх до заняття.

Основними методами практичного заняття є: кейс-метод, бесіда, виконання завдань, розв'язання задач, виконання тестових завдань.

Вимоги до практичного заняття:

- вдосконалення теоретичного матеріалу та його застосування;
- застосування вмінь і навичок при роботі з механізмами, обладнаннями, інструментами, розв'язанні вправ;
- участь студентів у різних формах роботи;
- розвиток самостійності студентів;
- високий організаційний рівень;
- високий методичний і науковий рівень;
- раціональне використання часу;
- дотримання правил техніки безпеки й охорони праці;
- дотримання тем навчальної дисципліни;
- дотримання технології послідовності виконання роботи;
- наявність та підготовленість робочих місць для практичних занять;
- дотримання вимог ведення діловодства.

Якісні характеристики:

- ефективність самостійної роботи студентів;
- відповідність та узгодженість практичних занять з програмою курсу;
- підготовка викладача, його дії; характеристика відповідей і роботи студентів;
- своєчасне виконання роботи, оформлення та здача звіту;
- збереження приладів, інструментів, робочого місця під час роботи та після її закінчення.

Порядок обліку і контролю якісних характеристик:

- контроль відвідування;
- контроль теоретичної підготовки;
- контроль самостійності при виконанні практичної підготовки;

- контроль дотримання правил техніки безпеки й охорони праці, охайності в роботі;
- контроль своєчасності й охайності виконання звіту;
- виставлення оцінок кожному студенту;
- виставлення підсумкової оцінки.

У ході практичних робіт студенти виконують різні практичні дії. Основою успішного виконання цих дій є вміле керівництво роботою з боку викладача, яке здійснюється завдяки інструктуванню студентів протягом всього заняття.

Інструктаж – це діяльність викладача, спрямована на організацію, коригування та вдосконалення навчально-практичної роботи, необхідної для засвоєння знань, умінь і навичок, передбачених програмою.

Розрізняють три види інструктажів: вступний; поточний; завершальний.

Консультація – форма навчального заняття, при якій студент отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування. Консультація може бути індивідуальною або груповою, залежно від того чи викладач консулює студентів з питань, пов'язаних із виконанням індивідуальних завдань чи з теоретичних питань навчальної дисципліни. Обсяг часу відведений викладачу для проведення консультацій з конкретної дисципліни, визначається навчальним планом.

Види консультацій - Групові – передбачають роботу в дидактичній системі «група», «малі групи». - Індивідуальні – передбачають роботу з окремими студентами. Методи Лекція, розв'язування вправ, виконання графічних робіт, робота з підручником.

Особливості консультаційних занять:

1. Призначення: поглибити знання студентів з вивчаючої дисципліни; дати відповіді студентам на незрозумілі або неясні питання; дати відповіді на застосування теоретичних положень до розв'язання практичних вправ.

2.Вимоги: викладач зобов'язаний дати пояснення на запитання студента; консультація проводиться в закріпленій аудиторії; консультація проводиться після занять, у дні і години передбачені графіком; консультація проводиться по теоретичних і практичних заняттях.

3.Якісні характеристики: високий науковий рівень; високий організаційний рівень; якість засвоєння студентами матеріалу; невеликі затрати часу.

Згідно з положенням про організацію навчального процесу у ЗВО, самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом, важливою частиною процесу підготовки фахівців. Це особлива форма навчальної діяльності, спрямована на формування самостійності студентів і засвоєння ними сукупності знань, вмінь, навичок.

Методи навчання визначають спосіб передачі знань і розвиток в студентів умінь і навичок.

У педагогіці існує дуже велика кількість методів, які кваліфікуються різними авторами за обраними ними ознаками. Найбільш поширеною є класифікація за джерелами отримання інформації. Її автори (М. М. Верзилін, Є. Я. Голант, Є. І. Перовський) виділяють такі методи:

- словесні (лекція, пояснення, розповідь, розповідь-пояснення; бесіда; дискусія, диспут, робота з книгою);
- наочні (спостереження, ілюстрація та демонстрація);
- практичні (вправи, лабораторні роботи, практичні роботи).

Приєм – деталь (частина) методу, спрямована на підвищення його ефективності.

Засіб – предметна підтримка педагогічного процесу (голос педагога, підручник, устаткування, методичне забезпечення тощо).

Основними засобами формування аналітичних умінь студентів х економічної теорії є навчальні завдання.

Різноманітність визначення «навчального завдання»: важливий компонент навчальної діяльності; прийом навчання; особлива освіта; вид

доручення; форма опису цілісного фрагменту змісту освітньої дисципліни; завдання, які викладач дає тим, хто навчається для самостійного виконання; види самостійної навчальної роботи різноманітні за змістом і обсягом; дидактичні установки курсу в цілому та певного завдання; встановлений викладачем об'єм роботи з вивчення якогось питання.

Найпоширенішими завданнями у підготовці майбутніх фінансистів є запитання, задачі, завдання, тести.

Питання – це форма завдання, виконання якого припускає відтворюючу діяльність тих, кого навчають. За Козаковим В.А. питання – це звертання, що вимагає відповіді. Засобами вираження і формами питань можуть бути питальні, оповідальні речення.

Питання заслуговує на особливий розгляд, бо йому в процесі пізнання належить виключно важливе місце. Перш за все відзначимо, що з постановки питання починається всяке наукове дослідження, а з вирішенням його – закінчується. Процес навчання для того хто навчається є ні чим іншим, як пошуком відповідей на численні «хто?», «що?», «який?», «чому?», «як?», «де?», «навіщо?» і ін. У своїй повсякденній практичній діяльності ми всякий раз звертаємося з питаннями до джерел, довідників або співбесідників. Будь-який сумнів, коливання, невизначеність в наших думках породжують питання. Питання – це думка, що виражає прагнення до усунення сумніву, коливання, невизначеності в нашому знанні і отриманню нового, повнішого і точнішого знання.

Як етап переходу від незнання до знання, від знання менш повного і точного до знання повнішому і точнішому питання характеризується наступними моментами. По-перше, у ньому міститься деяке знання. По-друге, це знання є невизначеним, тобто одночасно є незнанням. Знаючи про те, що існує людина, яка першим зробила відкриття про ідеальний цикл, ми не знаємо цієї людини за ім'ям і тому за допомогою питання прагнемо заповнити наше знання. По-третє, в питанні виражається потреба переходу від незнання до знання.

Попереднє знання, що міститься в питанні, виступає у вигляді його логічних передумов. Тільки наявність останніх робить питання можливим.

Логічні передумови питання містять в собі первинну інформацію, необхідну не тільки для його постановки, але і для його вирішення. Вони визначають характер відповіді, указуючи на його схему в найзагальніших рисах. В деяких випадках вони містять в собі вже готову, хоча і гадану за істинністю відповідь.

На наступному етапі розглянемо види питань, які застосовуються з еокномічної теорії. Питання до рішення – це питання, що вимагають знаходження дійсної думки в заданому переліку думок.

Особливим видом питань до рішення є дихотомічні питання, що вимагають відповіді «так чи ні». У них виражається вимога вибору дійсної думки серед двох думок, що взаємовиключаються.

Питання до поповнення – це питання, що вимагають знаходження дійсної відповіді в класі заданих думок. Відповідь на питання до поповнення відсутня під знаком питання, є лише його схема. Його можна отримати, підставивши замість питального слова певне поняття.

Залежно від шляхів і методів рішення питання можна розділити на інформаційні питання, завдання і проблеми. Інформаційне питання вирішується шляхом інформаційного пошуку. Його постановка можлива у випадку, якщо відповідь вже міститься в накопиченому людством знанні.

У завданні відповідь знаходиться відносно виводимості до знання, що міститься в умові. Відповідь з необхідністю виходить з даних завдання при зіставленні їх на основі певних правил перетворення алгоритмів.

Проблему можна охарактеризувати як різновид питання, відповідь на яке не міститься в накопиченому знанні і алгоритм вирішення якого невідомий. Виниклу перед суспільством проблему вирішують його представники – вчені, винахідники, інженери і ін. Правда, не завжди дослідження якого-небудь вченого або навіть групи вчених є вирішенням проблеми, оскільки при найближчому розгляді воно може виявитися

освоєнням вже здобутого суспільством знання, а не виходом за межі пізнаного.

Питання повинно формулюватися зрозуміло, чітко і ясно. Чітке визначення понять, складових зміст питання, і повне уявлення про логічні стосунки між ними допомагає уникнути неясності і двозначності при постановці питань.

Передумови питання мають бути дійсними думками. Якщо хоч би одна з передумов є помилковою, то питання поставлене неправильно. Отже, воно має бути знехтувано. При постановці питання слід враховувати можливість вселяючої дії, обумовленої використанням тих або інших мовних засобів.

Що стосується мови, то питання можна виразити з тією або іншою мірою упевненості або невпевненості, вона може мати різне емоційне забарвлення. Питаючи, ми одночасно впливаємо на відчуття і волю слухача. Для повідомлення суб'єктивних, емоційно-вольових моментів у мові вироблені певні засоби: питальні частинки, різні типи інтонації і так далі (частинки «хіба», «невже» і ін.). У мовознавстві відмічено, що «чисте» питання, тобто питання, яке спрямовано лише на отримання нової інформації щонайкраще повідомляється питальною пропозицією з вихідною інтонацією без частинок «хіба», «невже». Дану обставину не можна не враховувати особливо в процесі навчання.

Далі розглянемо такий вид навчального завдання, як задача. Задача в навчанні – сукупність вимоги (або мети) та умов, за яких її треба задовольнити. Задача характеризується:

- наявністю в учнів певної мети;
- прагненням дістати відповідь на те чи інше питання;
- досягти бажаного результату, врахуванням наявних умов і вимог, необхідних для розв'язання задачі;
- застосуванням відповідних даних меті й умовам способів чи прийомів розв'язання.

Постановка задачі є необхідною умовою стимулювання мислення студентів, засвоєння знань у процесі розв'язання. Постановка перед студентами задач може здійснюватися на різних етапах навчання. Розвиток технічного мислення можливий тільки за умови систематичного розв'язання студентами задач. При перевірці засвоєння знань задача дає можливість встановити, чи справді студенти засвоїли те, чому їх вчили (В.П.Беспалько).

Задача – дана в певних умовах (наприклад, у проблемній ситуації) мета діяльності, яка повинна бути досягнута перетворенням цих умов згідно з певною процедурою. Задача включає в себе вимогу (мету), умови (відоме) і шукане (невідоме), яке формулюється в запитанні. Між цими елементами існують певні зв'язки й залежності, за рахунок, яких здійснюється пошук і визначення невідомих елементів через відомі. При опрацюванні типології задач використовуються такі параметри, як число рішень, характеристика умов (повнота, неповнота, суперечливість, вимог (ступінь їх означеності), відношення задач до суспільних та індивідуальних потреб. Та сама задача може бути задана у формі якісної та кількісної. При цьому для рішення кількісної задачі потрібне виконання деяких розрахунків.

Якісні задачі широко використовуються при вивченні психологічних дисциплін, тому що вони дозволяють за короткий термін визначити розуміння тими, хто навчається сутності питань, що розглядаються у процесі навчання.

Якісні задачі прийнято ділити на прості та складні. Прості якісні задачі або задачі-питання, які засновані звичайно на одному правилі або одній залежності. Вони не вимагають обчислень і розв'язуються усно.

Складні задачі є сукупністю кількох простих задач. Для їхнього розв'язання необхідно будувати ланцюг з умовиводів, аналізувати низку фізичних закономірностей.

При підготовці майбутніх фінансистів актуальними є ситуаційні задачі. Розв'язання ситуаційних задач – один із ефективних методів навчання. Його дидактична цінність полягає в тому, що він навчає правильно і логічно

мислити, розвиває вміння спостерігати й аналізувати проблеми, які впливають із певної професійної діяльності. Цей різновид рекомендується застосовувати тоді, коли є необхідність розвитку у тих, хто навчається, самостійного і творчого мислення, формування у них переконання, що немає готових проторованих шляхів ухвалення стандартних рішень. І, навпаки, кожне рішення потребує всебічного аналізу ситуації та врахування різноманітних чинників, які на неї впливають.

Безумовно, не кожен ситуацію можна розглядати як ситуаційну задачу. Така ситуація має, окрім матеріалу для аналізу, обов'язково містити і проблему, що потребує вирішення. Тільки у такому разі її використовують як навчальний матеріал для вдосконалення професійних знань, навичок та вмінь учнів у прийнятті рішень.

Для методично правильного проведення заняття педагог повинен:

- вибрати тему, яку можна опрацювати методом розв'язання ситуаційних задач;
- чітко з'ясувати цілі заняття;
- визначити рівень підготовленості студентів до цього заняття та їхні здібності;
- визначити проблеми, які можуть бути предметом аналізу;
- остаточно вибрати проблему, яка становить основу ситуаційної задачі, та докладно її описати, згідно з дидактичною метою і методичним замислом заняття;
- остаточно окреслити форму проведення заняття;
- визначити місце і способи збирання матеріалу для ситуаційного опису;
- опрацювати план збирання інформації;
- класифікувати і провести селекцію зібраної інформації;
- опрацювати першу версію ситуаційного опису;
- передбачити шляхи обговорення ситуації в навчальній групі та окремих підгрупах і скласти «калькуляцію часу» на ці дії;

- остаточно визначити питання для проблемного обговорення і скласти докладний план проведення заняття;
- опрацювати конспект до заняття, де чітко визначити ситуаційне завдання, проблему або проблеми для дискусійного обговорення, шляхи подальшої самостійної роботи над ситуаційним завданням, «калькуляцію часу» з докладною методикою їх вирішення тощо.

Реалізація викладених вище дидактичних і методичних вимог до заняття за допомогою методу розв'язання ситуаційних задач можлива лише за умов, коли опис відповідає змістові та методиці цієї теми, сформульований ясно і чітко, а різні факти, явища, приклади, наведені відповідно до змісту теми, відтворюють правдивий перебіг процесів та явищ, які мають місце в цій діяльності. Таким чином, опис ситуації не повинен включати жодних коментарів викладача, його емоційного ставлення до неї, а має охоплювати тільки ту інформацію, яка вкрай необхідна для прийняття рішення. Це означає, що він висвітлює лише побічні та проміжні вказівки, які підштовхують студентів до пошуку правильного рішення.

Безперечно, за змістом ситуаційні задачі різноманітні, що, своєю чергою, передбачає різні форми проведення занять. Проте можна визначити їхню загальну методику, котра складається з таких етапів.

Перший – уведення в задачу, під час якого викладач дає коротку інформацію про тему заняття, його мету, організацію, презентує ситуаційну задачу за допомогою слова, фільму, прикладу, малюнка тощо. Іноді задачу можуть описувати спеціально запрошені особи. Ця частина може займати від 15-20 хвилин до однієї навчальної години, залежно від складності ситуаційної задачі.

Другий – вивчення ситуації та підготовка рішення. На цьому етапі студенти вивчають і аналізують ситуацію; звертаються до педагога за додатковою інформацією; проводять дискусії щодо змісту ситуації та ймовірних шляхів її реалізації; формулюють оптимальне рішення,

використовуючи довідкову літературу, особистий досвід та професійні знання.

Залежно від характеру ситуації та її складності ця робота може проводитись або всією навчальною групою протягом короткого проміжку часу (наприклад від 20 до 30 хвилин), або в малих підгрупах. Коли ситуація вимагає більше часу для вивчення, її опис роздається студентам заздалегідь. Відповідно обговорення може проводитись у невеликих (три-чотири особи) підгрупах, де значно зручніше вивчити, проаналізувати ситуацію і опрацювати рішення. Такий склад підгрупи створює сприятливі умови для активної участі всіх студентів в обговоренні ситуаційних задач для обміну досвідом, знаннями і думками, формує навички й уміння колективного дослідження проблеми, яка вивчається, тощо.

Третій, найбільш важливий етап – групова дискусія. Від уміння педагога керувати ходом дискусії залежить кінцевий результат цього заняття. Тому він повинен знати основні вимоги до проведення дискусії та вміти добре керувати, не беручи в ній безпосередньої участі. Інакше кажучи, дискутувати повинні учні, а не вчитель. Основне достоїнство дискусії полягає у тому, що вона шляхом правильно організованого обговорення дає змогу виявити різні погляди на ситуацію, яка аналізується, і тим самим забезпечує її об'єктивний аналіз.

Викладач не повинен завчасно давати свою оцінку висловлених думок, а навпаки – необхідно за допомогою різних методичних прийомів змусити висловитися всіх студентів. Педагог повинен уважно слідкувати за ходом дискусії, не залишати без уваги суперечливі, хибні думки, намагатися у будь-якому разі викликати правильну реакцію студентів. За допомогою навідних запитань він може спрямувати дискусію в необхідному напрямку, заохочувати до обговорення тих проблем, які мають суттєве значення для прийняття всебічно обгрунтованого рішення. Шляхом правильно сформульованих навідних запитань і вказівок він допомагає студентам зрозуміти їхні помилки.

Характер і атмосфера колективного обговорення проблеми створюють сприятливі умови для розвитку у студентів навичок і умінь стисло, чітко, лаконічно і логічно висловлювати свої думки, уважно вислуховувати думки своїх товаришів і аргументовано відстоювати особисті погляди. Однак рекомендації педагога повинні мати форму побажань без надмірного повчання. Негативно впливає на хід дискусії також роль ментора, який навчає аудиторію. Викладач має уникати цієї ролі, бо вона гальмує активність студентів.

Групова дискусія має три фази:

– визначення спрямованості обговорень усієї дискусії та її характер. Спершу окреслюються одна або кілька проблем, відбувається обмін думками, визначаються мета і вимоги щодо розв'язання задачі. Виявляти та аналізувати проблеми, формулювати метод студенти мають самі. Викладач повинен лише надати їм необхідну допомогу. Основна його роль – у керуванні ходом дискусії. Якщо обговорення ситуаційних задач відбулося в малих підгрупах, то у цій фазі доповідаються результати їх роботи;

– обговорення прийнятих рішень, оцінка їх з урахуванням вимог, які було визначено у першій фазі. Студенти можуть ставити додаткові чи уточнюючі запитання до представників підгруп. Головна функція викладача – створення умов для всебічного аналізу всіх запропонованих варіантів вирішення проблеми, пошуку його найбільш оптимальних шляхів і прийняття обґрунтованого рішення. Тому найважливіше в цій фазі – характер і атмосфера дискусії, створення умов для висловлювання учасниками заняття своїх поглядів, заохочення нестандартних варіантів розв'язання задачі. Викладач, коли є така необхідність, повинен спрямувати хід дискусії в потрібне русло, надати їй цілеспрямованості та змістовності. Але у будь-якому разі він не повинен «гасити» атмосферу співробітництва, вільного висловлювання думок учасниками дискусії та не допускати висміювань і негативних оцінок думок студентів;

– остаточне формулювання групового рішення. Студенти на основі попередніх обміркувань і обговорень ухвалюють рішення, яке задовольняє більшість учасників заняття і оптимально розв'язує проблему.

Заключний етап розв'язання ситуаційних задач передбачає підсумування викладачем ходу і результатів усього заняття. Коли підсумки заняття не підведено або це зроблено неякісно через відсутність часу чи з інших причин, можна вважати, що не досягнуто як дидактичної, так і виховної мети. Саме тому на цей етап викладач повинен запланувати 15-20 хвилин.

Окремим видом ситуативних завдань і тим, що набирає популярності останнім часом, є кейси.

Мета методу кейсів - навчити учнів аналізувати проблемну ситуацію - кейс, що виникла за конкретного стану справ, і виробити рішення; навчити працювати з інформаційними джерелами, переробляти її з однієї форми на іншу.

Метод кейсів сприяє розвитку в учнів самостійного мислення, вміння вислуховувати та враховувати альтернативну точку зору, аргументовано висловити свою. За допомогою цього методу студенти мають можливість проявити та вдосконалити аналітичні та оціночні навички, навчитися працювати в команді, знаходити найбільш раціональне вирішення поставленої проблеми.

Метою та завданням вирішення кейсів за економічним курсом є набуття умінь: працювати з навчальною літературою та інформацією, отримувати нові теоретичні та аксіологічні знання, систематизувати їх; оперувати базовими поняттями, основними поняттями навчального курсу; вирішувати пізнавальні та економічні завдання; логічно вибудовувати усні відповіді та письмові тексти. Крім того, важливим етапом розвитку навичок роботи з кейсами прийнято вважати підготовку студентами презентацій. У цих видах роботи необхідно акцентувати увагу студентів на розвитку комунікативних умінь монологічного та діалогічного мовлення: викласти

свою думку, поставити питання, обґрунтовано відповісти на питання, у разі необхідності аргументовано відстояти свою позицію, виявити переконаність чи гнучкість (залежно від навчальної ситуації), доводячи свою думку.

Технологія методу полягає в наступному: за певними правилами розробляється модель конкретної проблемної ситуації, що сталася в реальному житті (предметній галузі), і відображається той комплекс знань та практичних навичок, які студентам потрібно отримати. Безперечною перевагою методу ситуаційного аналізу є отримання знань і формування практичних навичок, а й розвиток системи цінностей учнів, професійних позицій, життєвих установок, своєрідного світовідчуття і світоперетворення. Перевагою методу кейсів стає емоційність, творча конкуренція, залишаючи далеко на другому плані сухість та неемоційність викладу матеріалу.

Метод є специфічним різновидом дослідницької аналітичної технології, тобто, включає операції дослідницького процесу, аналітичні процедури.

Метод case-study постає як технологія колективного навчання, найважливішими складовими якої виступають робота у групі (або підгрупах) та взаємний обмін інформацією.

Метод case-study інтегрує у собі технології навчання, включаючи процедури індивідуального, групового та колективного розвитку, формування різноманітних особистісних якостей учнів.

Метод case-study постає як специфічний різновид проєктної технології. У звичайній навчальній проєктній технології йде процес вирішення наявної проблеми за допомогою спільної діяльності студентів, тоді як у методі case-study йде формування проблеми та шляхів її вирішення на підставі кейсу, який виступає одночасно у вигляді технічного завдання та джерела інформації для усвідомлення варіантів ефективних дій.

Метод case-study концентрує у собі значні досягнення технології «створення успіху». У ньому передбачається діяльність з активізації учнів, стимулювання їхнього успіху, підкреслення досягнень студентів.

Метод кейсів ґрунтується на наступних принципах:

– принцип партнерства, співпраці з учнями, що базується на визнанні студентів партнерами в освітній діяльності, на взаємодії та колективному обговоренні ситуацій;

– принцип усунення ролі викладача з трансляції та «розжовування» знань до організації процесу їх добування – зростання ролі педагога як експерта та консультанта, що допомагає студенту;

– принцип творчості, який передбачає перетворення кейсу та заняття з його застосуванням на індивідуально неповторний творчий продукт.

Кейси поділяються на навчальні, аналітичні, евристичні, дослідницькі.

При складанні кейсів слід дотримуватися наступних основних етапів створення кейсів:

1. Формування цілей кейсу. Цей етап включає визначення місця кейсу в структурі навчальної дисципліни, визначення розділу дисципліни, якому присвячена дана ситуація; формулювання цілей та завдань. Не всі теми навчальної програми можна будувати у технології кейсів. Важливо розуміти, що має бути життєва конкретна ситуація, яку студенту слід вирішити. На даному етапі педагогу також важливо визначити, скільки навчальних годин буде присвячено рішення даного кейсу.

2. Визначення проблемної ситуації. У цьому сама проблема немає однозначних рішень. Для роботи з такою ситуацією необхідно правильно поставити навчальне завдання, і для його вирішення підготувати «кейс» з різними інформаційними матеріалами (статті, літературні оповідання, сайти в мережі Інтернет, статистичні звіти та ін.).

3. Побудова змісту кейсу, що з основних тез, які потрібно реалізувати у тексті. Викладачеві необхідно чітко розуміти, що має бути в кейсі, а без чого можна обійтись.

4. Збір інформації щодо тез змісту кейсу.

5. Написання тексту кейсу. Зміст тексту та обсягу кейсу має бути орієнтоване на вікові особливості учнів. Кейси можуть бути представлені в різній формі: від кількох пропозицій на одній сторінці до безлічі сторінок. Якщо студенти ще тільки знайомляться з принципами роботи з кейсами, то й самі кейси мають бути невеликими за обсягом, зрозумілі кожному, хто навчається. Потім тексти можуть бути розширені. Може даватися «заплутана» інформація. Немає певного стандарту представлення кейсів. Як правило, кейси представляються в друкованому вигляді або на електронних носіях, проте включення до тексту фотографій, діаграм, таблиць робить його наочнішим для студентів.

Студенти самі повинні вибрати ті дані, які їм потрібні для вирішення проблеми. У зв'язку з розвитком комп'ютерних технологій зміст тексту може даватися у вигляді посилань на інформаційні ресурси Інтернет.

Величина кейсу прямо залежить від призначення. Міні-кейс, який займає за обсягом від однієї до декількох сторінок, може бути розрахований на те, що він займе 1 урок. Кейс середніх розмірів займає зазвичай 2 години, а об'ємний кейс, що становить кілька десятків сторінок, може використовуватися протягом кількох практичних занять.

До кейсів пред'являються певні вимоги:

1. Кейс повинен:

- бути написаний цікаво, простою та дохідливою мовою;
- Показувати як позитивні приклади, так і негативні;
- Містити необхідну і достатню кількість інформації;
- бути актуальним на сьогоднішній день.

Текст кейсу не повинен підказувати жодного рішення щодо поставленої проблеми.

2. При складанні кейсів слід враховувати такі вимоги до формату та структури кейсу:

– Сюжетна частина – опис ситуації, що містить інформацію, що дозволяє зрозуміти оточення, у якому розвивається ситуація, із зазначенням джерела отримання даних.

– Інформаційна частина – інформація, що дозволить правильно зрозуміти розвиток подій.

– Методична частина – роз'яснює місце даного кейсу у структурі навчальної дисципліни, формулює завдання щодо аналізу кейсу для студентів.

Алгоритм роботи з кейсом:

I ступінь - Введення у проблему

- короткий опис ситуації

- виклад суті проблеми в одну пропозицію II ступінь - Збір інформації

- опис усіх істотних осіб

- зіставлення важливих аспектів проблеми

- пошук та оцінювання інформації

III ступінь - Розгляд альтернатив

- розробка різноманітних рішень

- Вивчення альтернативних варіантів

IV ступінь - Прийняття рішення

- Оцінка варіантів вирішення проблеми

- Вибір оптимального рішення

V ступінь – Презентація рішення

- подання рішення

- аргументація вибору

VI ступінь - Порівняльний аналіз

- аналіз стратегій пошуку рішень

- Порівняння з фактично прийнятим рішенням

- розробка плану заходів

Тестовий контроль – це короткочасний, технічно просто поставлений досвід, що проводиться в рівних для всіх досліджуваних умовах і має вигляд такого завдання, рішення якого підлягають кількісному облікові і служить показником рівня засвоєння знань, розвитку інтелектуальних здібностей та відповідає вимогам даної області діяльності (А.М.Алексюк).

У педагогічній теорії і практиці прийнято розрізняти дві групи тестів:

1. Тести досягнення успішності засвоєння знань.
2. Тести інтелекту.

Найкращий розповсюджений засіб педагогічного виміру знань – тестове завдання. М.В. Буланова-Топоркова розрізняє такі форми тестових завдань: закрита форма; відкрита форма; завдання на відповідність; завдання на встановлення правильної послідовності.

Закрита форма тестових завдань складається з основної частини і відповідей, які сформульовані розробником. Інструкція вказує, наприклад: знайти правильну відповідь під певним номером або буквою; завдання може мати одну або декілька правильних відповідей; пояснює критерії оцінювання завдань. Закрита форма тестового завдання технологічна, тому що дозволяє виявити певний об'єм знань. Тестові завдання закритої форми розрізняють за принципом організації відповідальної частини (відповіді): 1. Альтернативні тестові завдання, які передбачають наявність двох варіантів організації відповідальної частини завдання (типів «так» - «ні»; «вірно» - «невірно» і т.п.). Зазвичай їх використовують для грубої перевірки правильного вибору або прийняття у згорнутій формі. Наприклад, обвести колом букву вірної відповіді.

Вимоги до тестових завдань закритої форми: 1. Стандартна інструкція. 2. Рівна правдоподібність завдань. 3. Повна ясність тексту (не повино бути різночитання). 4. Гранична стислість (5-6 слів). 5. Проста стилістична конструкція. 6. До завдання включено більше слів ніж у відповідь. 7. Усі відповіді (правильні і неправильні) повинні бути рівні за довжиною. 8. Виключаються вербальні асоціації, які сприяють вірній відповіді. 9.

Виключаються зайві слова (на наведеному рисунку, з перелічених прикладів). 10. Потрібно перевіряти не одне знання, а декілька. 11. Потрібна наявність однієї стандартної інструкції (наприклад, обведіть номер правильної відповіді). 12. Правильна відповідь повинна бути тільки одна. 13. Не повинно бути протиріч між основною частиною і відповідями.

У відкритій формі тестових завдань студент сам формулює відповідь словами або графічно. Ці завдання гарно підходять для поточного контролю.

В інструкції до них обов'язково буде вказано: «Доповніть...».

Вимоги до тестових завдань відкритої форми: 1. Слово, що потрібно доповнити, ставиться у кінці завдання; 2. Воно повинно бути єдиним; 3. Всі місця для слова, що потрібно доповнити, повинні бути однакової довжини.

Навчальні завдання на відповідність записують у два стовпчики, правий – для вибору, лівий – для відповіді. В інструкції для таких завдань пишуть - встановити відповідність.

Навчальні завдання на встановлення правильної послідовності виконуються за інструкцією: встановити правильну послідовність технологічного процесу, зібрання обладнання, понять тощо; у стовпчик не послідовно даються назви елементів обладнання, деталей, з яких потрібно записати правильну послідовність за завданням.

Існує ряд вимог до тестових завдань організаційного характеру:

- усі відповідають на ті самі питання, у тих самих умовах;
- оцінка результату здійснюється за шкалою, яка заздалегідь була розроблена;
- застосовуються необхідні міри перекручування результатів, що попередити (списування, підказку) і витоку інформації про зміст тестових завдань (А.М.Алексюк).

Це важливо враховувати при вирішенні питань, пов'язаних із застосуванням начальних завдань, адже умови та середовище є визначеними факторами, які впливають на результати підготовки.

Оцінка тестових завдань буває:

– полігамічна, наприклад, якщо з 10 завдань, одне неправильне, то сума балів дорівнює 9 і т.і.

– дихотомічна, якщо зробив – 1, не зробив – 0.

Надійність – стійкість результатів тестового завдання, одержуваних при його застосуванні. Цей критерій якості тестів завдань оцінюється методом рівнобіжного тестування в контрольних і експериментальних групах. Якщо у результаті тестування спостерігається стійкість результатів тестових завдань, це свідчить про його надійність. Валідність тестових завдань оцінюється за коефіцієнтом кореляції.

Зумовленість типів завдань цілями підготовки, особливостями змісту навчальної дисципліни та умовами організації навчального процесу й утворюють модель формування аналітичних умінь у майбутніх фінансистів з дисципліни «Економічна теорія».

2.2. Способи формування аналітичних умінь студентів при вивченні дисципліни «Економічна теорія»

Модель формування аналітичних умінь студентів при вивченні дисципліни «Економічна теорія» на наступному етапі дослідження дозволяє розробити комплекс завдань, спрямованих на досягнення цілей і, відповідно, встановити особливості їхнього застосування.

Наведемо приклади розробки різних завдань, використання яких сприяє формуванню аналітичних умінь студентів спеціальності «Фінанси і кредит» з економічної теорії.

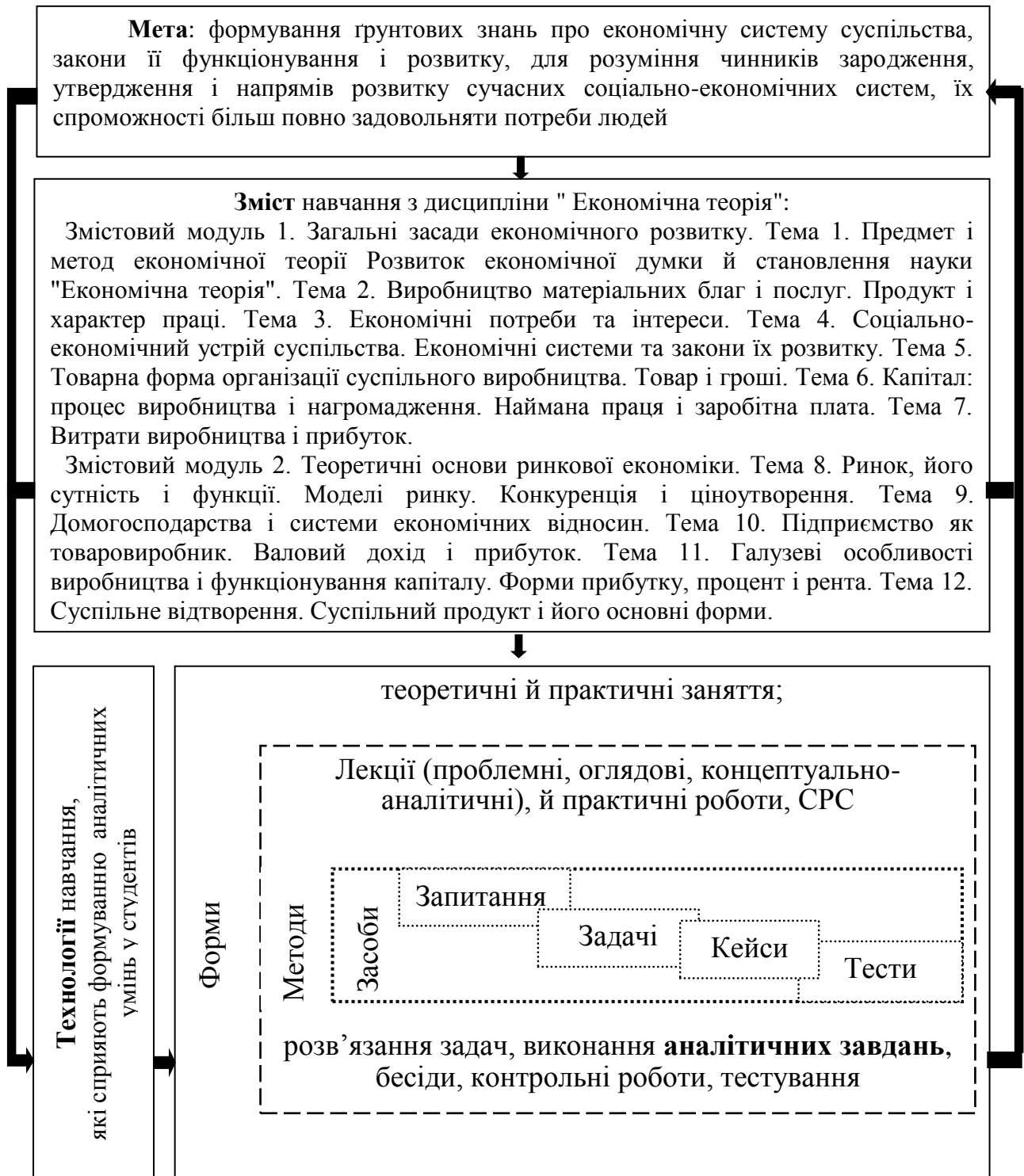

Рис. 2.1. Модель формування аналітичних умінь у майбутніх фінансистів з дисципліни «Економічна теорія»

Тема 4. Соціально-економічний устрій суспільства. Економічні системи та закони їх розвитку.

Завдання для обговорення

1. В економічній теорії прийнято розрізняти юридичні, реальні, моральні права. Ось сценка із недавнього соціалістичного минулого: Велика черга до каси за дефіцитним продовольчим товаром. Без черги до віконця каси пробиваються:

- а) продавщиця із сусіднього відділу магазину;
- б) літній чоловік з орденами на грудях та посвідчення про інвалідність;
- в) бабуся без будь-яких документів, що виправдовується поганим самопочуттям.

На які права розраховує кожен із цих людей? Чи будуть вони реалізовані на практиці?

2. Ваш сусід по дачній ділянці посадив різновид тополі, що швидко зростає. Дерево стало затінювати Вашу ділянку, на якій Ви вирощуєте полуницю. Для вирішення конфліктної ситуації Ви зробите наступні дії:

- а) зверніться до місцевого суду;
- б) підкиньте сусідові на ділянку пробірку з личинками тополиної молі;
- в) ввічливо попросіть спиляти дерево;
- г) домовтесь про компенсацію сусідові (два відра своєї полуниці), якщо він спилить дерево;
- д) махнете рукою на вирощування своєї полуниці.

Який із зазначених пунктів передбачає найбільш раціональний шлях вирішення конфлікту з погляду теорії прав власності?

3. «Зведений до основної своєї суті, інститут власності полягає у визнанні за кожною людиною права на виключне розпорядження предметами, які ця людина, чоловік чи жінка, створила власним працею або отримав, або дар, або за справедливою угодою без застосування сили чи обману від людей, які створили цю річ». «Сучасний капіталістичний

господарський устрій – це жахливий космос, в який кожному окрему людину вкинуть з моменту свого народження та межі якого залишаються, у всякому разі, для нього як окремого індивіда, раз і назавжди даними та незмінними. Індивід у тій мірою, в якій він входить у складне переплетення ринкових відносин, змушений підкорятися нормам капіталістичного господарського поведінки...». Детально розгляньте подані фрагменти та сформулюйте відповіді на такі питання:

а) Який зміст категорії приватної власності у ринковій економіці?

б) Чи є інститут приватної власності неодмінним атрибутом ринкового господарства?

в) Як приватна власність детермінує економічну відокремленість товаровиробників за умов ринку?

4. Яку функцію виконують гроші в кожній з наведених нижче ситуацій:

а) Ваш депозитний рахунок у банку;

б) купівля автомобіля у кредит;

в) придбання овочів на ринку;

г) здобуття стипендії;

д) прайс-лист на побутову техніку, що продається в магазині;

е) продаж земельної ділянки;

ж) меню з цінами у студентській їдальні?

5. Якщо вся готівка зникне з обігу, чи перестанемо ми використовувати гроші як засіб обігу?

6. Микола Васильович Гоголь у поемі «Мертві душі» так описує господарство поміщика Плюшкіна: «У цього поміщика була тисяча з лишком душ, і спробував би хто знайти в кого іншого стільки хліба зерном, борошном та просто в скарбах, у кого б комори, комори та сушили захарашені були таким безліччю полотен, сукон, овчин вироблених і сиром'ятних, висушеними рибами і всякою овочами чи губиною». Живучи на самоті, Плюшкін став сторожем, хранителем і скупим власником свого незліченного багатства, створеного у його замкнутому маєтку. Визначте,

якого типу організації економіки належить господарство поміщика Плюшкіна.

7. Уважно розгляньте такі твердження.

1) У замкнутій економічній одиниці ведеться виробництво готового продукту та його споживання.

2) Трудовий процес базується на традиціях, звичаях, примусово встановлених господарських зв'язках у межах окремої спільності.

3) Виробництво засноване як на індивідуальній праці власника, так і на застосуванні ним робочої сили в.

4) Процес виробництва ведеться із застосуванням малопродуктивних знарядь праці, що не дають додаткового продукту, понад необхідне споживання самих виробників.

5) Виготовлена продукція належить власнику та призначена для вільної реалізації на ринку.

6) Економічна еволюція відбувається дуже повільно, окремі удосконалення та перетворення можуть відбуватися століттями.

7) Швидкий економічний прогрес суспільства є наслідком високих темпів зростання продуктивності праці та динамічного розширення асортименту продукції.

Які твердження, на Вашу думку, характеризують ознаки натурального господарства та товарного господарства та у чому їх принципові відмінності?

8. Як Ви вважаєте: державний сектор національного господарства є товарним чи нетоварним?

Задачі:

1. Кожне з трьох натуральних господарств виробляє для потреб 30 пар взуття, 120 м тканини та 6000 кг. зерна. З розвитком взаємного обміну перше господарство зайнялося виключно пошиттям взуття (випуск становив 50 пар), друге - ткацькою справою (випуск склав 200 м) і третє - вирощуванням зерна (обсяг виробництва становив 10 тис. кг). У якому напрямі змінилося споживання загалом? Як змінилося співвідношення між виробленими

продуктами (мінова вартість)? Які наслідки, на вашу думку, викликало такий поділ праці?

2. Як зміниться мінова вартість товарів 18 олівців = 50 зошитів, якщо:

а) вартість олівців зросте у 2 рази?

б) вартість зошитів впаде вдвічі?

в) вартість олівців впаде у 2 рази, а вартість зошитів зросте у 2 рази рази?

г) вартість олівців зросте вдвічі, а вартість зошитів впаде в 2 рази рази?

3. За 8 годин робітник виготовляє 8 виробів. Як зміниться величина вартості одного виробу та всіх виробів, якщо:

а) продуктивність праці зросте вдвічі?

б) продуктивність праці зросте у 1,5 рази?

4. Якщо номінальна вартість грошей не зміниться, а ціни на товари та послуги зростуть у 2 рази, то купівельна спроможність грошей:

а) зросте у 2 рази; б) впаде у 2 рази; в) впаде у 4 рази; г) не зміниться.

5. Визначте, скільки готівки потрібно для обігу, якщо кожна грошова одиниця обертається 10 разів на рік, а країні за рік вироблено товарів та послуг у сумі 20 трлн. євро.

6. Номінальна пропозиція грошей за рік у країні збільшилася на 9%, рівень цін зріс на 7%, а швидкість обігу грошей підвищилася на 6%. Розрахуйте темпи зростання обсягу виробництва.

Відповіді на тему 4.

До завдань:

1. а) - на реальні права; б) - на юридичні права; в) – на моральні права.

2. р.

4. а) - засіб заощадження; б), г) – засіб платежу; в), е) – засіб звернення; д), ж) - міра цінності.

5. ні.

7. 1,2,4,6 – натуральне господарство.

До задач:

1. мінова вартість залишилася незмінною.
2. а) 18 олівців = 100 зошитів; б) 18 олівців = 100 зошитів; в) 18 олівців = 12,5 зошитів; г) 18 олівців = 200 зошитів.
3. а) величина вартості 1 виробу дорівнюватиме 0,5, загальна вартість - 8ч;
- б) величина вартості 1 виробу дорівнюватиме 1год, загальна вартість - 12ч.
4. б.
5. 2 трлн. євро.
6. 7,98%.

Приклади кейсів.

Як отримати гастрономічне задоволення і залишитися в живих

Риба фугу (так називають відразу кілька видів отруйних риб сімейства іглобрюхих) – один із ключових сезонних смаків зимової Японії. Коштує вона дуже дорого (від \$120 за порцію страви), так що ресторани, що спеціалізуються на фугу, часто використовують для розваг туристів, важливих гостей та корпоративних зустрічей. Щоб отримати ліцензію на приготування фугу, кухарям доводиться вчитися не один рік, а потім здати письмовий практичні іспити. Потрібно точно знати, як обробляти кожен з декількох десятків видів фугу, щоб смертельно небезпечна отрута отруїв м'ясо. Японці їдять фугу більше 2 тис. років, але зараз її подають тільки в спеціальних ресторанах. Паличками прозора скибочка фугу вмочується в соус понзу (суміш соєвого соусу та соку цитрусових плодів юдзу), а потім вирушає до рота. Після цього залишається тільки насолоджуватися щільною м'якоттю, що чинить опір зубам риби, яка отруйніша за ціанистий калій у 1,2 тис. разів. Однієї риби вистачить на те, щоб легко вбити 30-40 людей. Одного дотику до нутрошків обробленої риби рукою без рукавички достатньо, щоб отрута тетродотоксин, що міститься в ній, вразив нервову систему. Оніміння в роті, параліч і смерть від дихальної недостатності – жертва залишається у свідомості до самого кінця. Ефективного протиотрути від отруєння фугу до

цих пір пір не існує. Проте разючу рибу продовжують їсти. Чому? За даними уряду Японії, з 2000 року, покуштувавши фугу, померло 23 особи – всі рибалки, які вирішили приготувати делікатес самостійно. Жодного летального випадку в ресторанах зафіксовано не було. Більшість фугу-ресторанів пропонують ці страви в складі великого сету, який завершується hire-zake, своєрідною настояю sake на смажених плавцях риби фугу. Навіть якщо не брати до уваги романтичний ореол загрози смерті, такий обід надовго залишиться у пам'яті.

Запитання та завдання

1. Чи має цей продукт - риба фугу - корисністю? Якщо ні, то чому, а якщо так, то що вона полягає?
2. Чим можна пояснити високу ціну цього товару?
3. Зобразіть криві байдужості для товарного набору, що складається з «безпечного» виду риб та риби фугу:
  - а) для її поціновувачів;
  - б) для тих, хто ніколи не ризикне спробувати цей делікатес.

Рішуча відмова: як не впасти у залежність від покупок

Шопоголізм негласно визнаний хворобою ХХІ століття, якою, за різними оцінками, сьогодні у тій чи іншій формі «заражені» від 10 до 20% споживачів у всьому світі. Формування залежності від покупок обумовлено двома групами факторів.

Перша – зовнішні чинники. Знижки, розпродажі, реклама та мерчандайзинг націлений на стимулювання покупки «тут і зараз», в результаті на марні та незаплановані покупки може припадати до 70%. Крім того, з початком кризи багато споживачі стали прагнути зберегти обсяг споживання, збільшуючи витрати. Сьогодні у деяких товарних категоріях до 50% обороту посідає знижки та акції, а «мисливцями за знижками» є понад 20% населення. Друга група – внутрішні проблеми, що компенсуються шопінгом. Тут може бути досить широкий спектр проблем, які споживачі намагаються заглушити, бездумно роблячи покупки. Наприклад, так ви

можете намагатись компенсувати недолік любові чи брак коштів у сім'ї у дитинстві. Або ви відчуваєте самотність, переживаєте через відсутність друзів. Або у вас велика кількість вільного часу, яка не має чим зайняти або, навпаки, шопінг - це спроба відключитися від переробок та якимось порадувати себе. А можливо ви хочете довести, що можете собі щось дозволити купити прямо тут і зараз. З розвитком цифрових технологій у світі стає все більше онлайн-шопоголиків, однією з ключових причин для яких є усвідомлення власної безмежної волі. Товар може бути куплений у будь-якому з інтернет-магазинів по всьому світу, у будь-який час, з будь-якого місця, а вибір здійснюється з кількості варіантів, яке ніколи не зможе уявити один магазин. На відміну від шопоголиків раціональний споживач купує, керуючись певною метою, завжди усвідомлюючи свої фінансові кордони, якими небажано переступати. При цьому його поведінка не виключає спонтанних покупок під впливом зовнішніх факторів або настрої, але вони швидше рідкістю, ніж правилом.

Запитання та завдання

1. Чи можете ви у своїй споживчій поведінці знайти ознаки залежності від покупок? Якщо ні, то чому, якщо так, то які?
2. Чи можна стверджувати, що поведінка шопоголика суперечить закону спадної граничної корисності?
3. Яку аксіому ординалістської теорії корисності можна знайти в представленому тексті?
4. Чим керується раціональний споживач при ухваленні рішення про купівлю? Чи можна шопоголика назвати раціональним споживачем?

Тестові завдання:

1. Місце власності у системі виробничих відносин товариства визначається тим, що вона:
  - a) становить основу цих відносин;
  - b) виражає ставлення людини до речі;
  - c) відображає прагнення людини до володіння речами;

- d) показує розподіл багатства серед населення.
2. Економічний базис суспільства – це:
- a) майно певних осіб;
  - b) сукупність виробничих відносин цього товариства;
  - c) правові та політичні установи країни;
  - d) відносини власності, що законодавчо регулюються державою.
3. До системи відносин власності входять:
- a) відносини присвоєння та відчуження майна;
  - b) відносини господарського використання майна;
  - c) одержання доходу від власності;
  - d) економічні інтереси та стимули;
  - e) всі відповіді правильні.
4. Економічний зміст власності визначає:
- a) сукупність благ та послуг, якими розпоряджаються окремі члени товариства;
  - b) все те, що може знаходитись у розпорядженні окремої людини;
  - c) право окремої особи користуватися та розпоряджатися певним майном;
  - d) відносини між людьми щодо присвоєння та використання матеріальних благ.
5. Відносини власності можуть бути з приводу присвоєння:
- a) факторів виробництва;
  - b) обмежених благ;
  - c) результати діяльності.
6. На основі яких відносин власник землі надає ренту, якщо він здає її в оренду фермеру:
- a) на основі володіння;
  - b) на основі розпорядження;
  - c) на основі користування;
  - d) на основі розпорядження та користування.

7. До об'єктів власності відносять:

- a) землю;
- b) рослинний світ;
- c) тваринний світ;
- d) результати інтелектуальної праці;
- e) держава;
- f) юридичні особи.

8. Яке з понять відображає можливість визначення долі майна:

- a) володіння;
- b) розпорядження;
- c) відповідальність;
- d) користування.

9. Право розпорядження дозволяє власнику:

- a) застосовувати об'єкт власності відповідно до його призначення, витягувати з нього корисні властивості;
- b) використовувати об'єкт будь-яким бажаним чином, аж до передачі іншому суб'єкту;
- c) усі відповіді неправильні.

10. Приватною за своїм походженням є:

- a) державна власність;
- b) міждержавна власність;
- c) особисту власність;
- d) кооперативна власність.

11. Доходи, які одержують громадяни у вигляді відсотків за вкладами, є:

- a) нетрудовими;
- b) трудовими;
- c) законними;
- d) незаконними.

12. Загальна пайова власність – це:

- a) акціонерне товариство;
- b) виробничий кооператив;
- c) державне підприємство;
- d) спільне підприємство;
- e) товариство.

13. Характер виробничих відносин товариства визначається:

- a) рівнем розвитку продуктивних сил суспільства;
- b) ступенем розвиненості суспільного розподілу праці;
- c) панівною у цьому суспільстві формою власності;
- d) величиною валового продукту товариства.

14. Що з перерахованого відноситься до типів власності:

- a) акціонерна власність;
- b) кооперативна власність;
- c) приватна власність;
- d) муніципальна власність.

15. Існування державної власності обумовлено:

- a) необхідністю вирішення соціальних та загальнонаціональних проблем;
- b) підтримкою рівня життя населення;
- c) прагненням збільшити державні доходи;
- d) наявністю фондомістких галузей (залізничний транспорт, автомобільні дороги та ін.);
- e) всі відповіді правильні.

16. ... форма власності є переважаючою в Україні:

- a) приватна;
- b) державна;
- c) колективна.

17. Відповідно до Конституції України власність може бути:

- a) трудова та нетрудова;

- b) приватна та державна;
- c) державна та колективна;
- d) приватна та громадська;
- e) приватна та громадська.

18. Державна власність згідно з Цивільним кодексом має такі форми реалізації:

- a) громадська та змішана;
- b) республіканська та комунальна;
- c) приватна та державна;
- d) приватна та громадська.

19. Економічна система суспільства є:

- a) складну систему;
- b) багаторівневу систему;
- c) систему, що розвивається.

20. Чи вірні такі твердження:

- a) економіка є складною системою;
- b) господарський механізм не входить в економічну систему;
- c) підприємство є економічною системою;
- d) в економічну систему входять виробники та споживачі матеріальних та нематеріальних благ та послуг.

21. Структура економічної системи – це:

- a) сукупність елементів;
- b) рівні системи;
- c) стадії розвитку системи;
- d) зв'язок між елементами системи.

22. Економічна система є об'єктом вивчення:

- a) мікроекономіки;
- b) макроекономіки;

- c) світової економіки;
- d) усі відповіді вірні;
- e) усі відповіді неправильні.

23. Елементами економічної системи суспільства є:

- a) підприємства, галузі, групи галузей, сфери виробництва;
- b) виробництво благ та виробництво послуг;
- c) матеріальне та нематеріальне виробництво;
- d) продуктивні сили та виробничі відносини;
- e) національна економіка, система економіки мічних відносин та організацій.

Як підсистема в економічну систему не входить:

- a) соціально-економічна інфраструктура;
- b) виробничі відносини;
- c) продуктивні сили;
- d) рушійні сили.

25. Господарський механізм:

- a) є частиною економічної системи;
- b) те саме, що та економічна система;
- c) включає у собі об'єктивні та суб'єктивні економічні процеси;
- d) не входить в економічну систему;
- e) існує тільки у адміністративно-командній економіці.

2.3. Організація, проведення експериментальної роботи і обробка результатів дослідження

Експериментальна перевірка ефективності розроблених навчальних заходів, які змінити традиційну методикау навчання, полягає у реалізації таких методів, як бесіда з провідними викладачами дисциплін, які викладаються майбутнім фінансистам, анкетування студентів, а також

педагогічного експерименту з метою визначення рівня змін у навчальній успішності студентів.

Бесіда з провідними викладачами включала запитання:

– Чи задоволені Ви результатами навчання дисципліни "Економічна теорія"?

– Чи сприяють розвиткові аналітичних умінь технології, які застосовуються?

– Чи застосовуєте Ви проблемні методи навчання?

– Які Ви застосовуєте навчальні завдання на заняттях?

– Які рекомендації Ви маєте стосовно застосування навчальних завдань?

– Які засоби завжди себе виправдовують, а які вимагають певних умов?

– На яких етапах навчального процесу доцільно застосовувати питання, тести, кейси, задачі тощо?

Після реалізації навчальних завдань проводилося анкетування студентів.

Студентам пропонувалися анкети із запитаннями з приводу доцільності, доступності, результативності тощо застосування навчальних завдань у процесі підготовки.

**Анкета для визначення ефективності застосування
навчальних завдань**

№ п/п	Питання	Відповіді		
		№1	№2	№3
1	2	3	4	5
1.	Чи сприяли навчальні завдання підвищенню інтереса до навчального матеріалу та професії?	Так, дуже цікавою виявилася тема. Навчальні завдання розкрили значення матеріалу з практичної сторони, показали його застосування для вирішення виробничих ситуацій.	Навчальні завдання ніяким чином не вплинули на ставлення до навчального матеріалу та професії.	Навчальні завдання негативно вплинули на ставлення до навчального матеріалу та професії в цілому.
2.	Чи зрозумілішим став навчальний матеріал завдяки системі навчальних завдань?	Так, завдяки навчальним завданням було здобуто знання зв'язків між поняттями, процесами, явищами, що допомогло зробити зрозумілішим навчальний матеріал.	Дякі знання стали більш зрозумілими, системними.	На рівень розуміння навчального матеріалу навчальні завдання не вплинула. Навіть десь запутали.
3.	Чи хотілося, щоб навчальних завдань було якнайбільше?	Так, позитивний приклад реалізації цих навчальних завдань показав дієвість цих засобів і доцільність їх максимального застосування.	За певних умов навчальні завдання можуть бути застосованими у навчальному процесі. Але слід більш ретельно їх підготовлювати.	Навчальні завдання – пуста витрата часу. Не бачу у них необхідності.

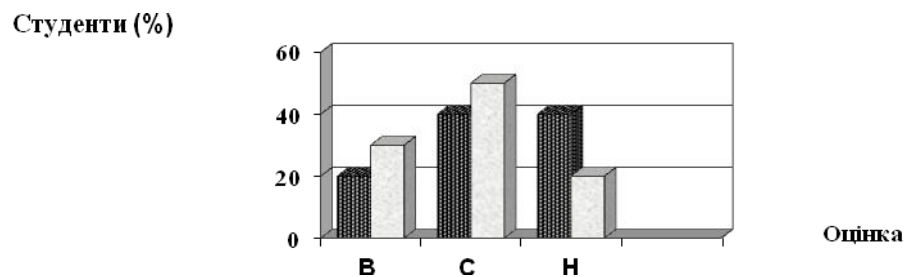
Під час підготовки самого експерименту необхідно:

- розробити план цілеспрямованого спостереження за об'єктом;
- визначити межі, у яких буде проходити експеримент;
- створити необхідні умови з урахуванням повторюваності ситуацій, зміни впливу, характеру та умов на об'єкт дослідження;

- провести систематичне спостереження з метою вивчення та описання об'єкта (явища), що вивчається;
- проаналізувати результати експерименту.

Нами було реалізовано педагогічний експеримент фрагментарно: у якості контрольної групи була обрана попередня група, точніше її навчальна успішність з дисципліни "Економічна теорія", а у якості експериментальної групи – група цього року. При цьому, у результаті порівнянь середньої базової успішності, умов навчання, контингенту студентів ми довели, що групи, майже, однакові. Це дало можливість припустити, що на зміну навчальної успішності студентів, у першу, чергу, впливатиме реалізація розроблених контрольних завдань та ефективність корегувальних технологій навчання.

Порівняння результатів контрольних зрізів той рік і цього року з економічної теорії довів ефективність розробленої методики навчання (рис. 2.2).

■ Контрольна група; □ Експериментальна група
 В – висока оцінка; С – середня оцінка; Н – низька оцінка

Рис. 2.2. Порівняння середніх значень навчальної успішності студентів контрольної та експериментальної груп

Висновки до розділу 2

Модель - це спрощене знання, що несе цілком певну обмежену інформацію про предмет (явище), відображає ті чи інші його властивості. Побудова моделі вимагає спочатку визначити теоретичні основи, які скоординують процес моделювання, а також стануть її необхідними складовими. Такими теоретичними основами у контексті нашого дослідження є особливості протікання психічних пізнавальних процесів, вимоги до організації та здійснення навчального процесу у вишій школі, характеристика та умови застосування навчальних завдань як засобів активізації пізнавальної діяльності студентів.

Найпоширенішими завданнями у підготовці майбутніх фінансистів з економічної теорії є питання, ситуаційні завдання (задачі), кейси, тести.

Питання – це форма завдання, виконання якого припускає відтворюючу діяльність тих, кого навчають. Питання поділяються на такі: питання до рішення, питання до поповнення, інформаційне питання, завдання.

Задачі, завдання в навчанні – сукупність вимоги (або мети) та умов, за яких її треба задовольнити. Ці засоби характеризуються: наявністю в студентів певної мети; прагненням дістати відповідь на те чи інше питання; досягти бажаного результату, врахуванням наявних умов і вимог, необхідних для виконання завдання; застосуванням відповідних даних меті й умовам способів чи прийомів виконання.

Мета методу кейсів - навчити учнів аналізувати проблемну ситуацію - кейс, що виникла за конкретного стану справ, і виробити рішення; навчити працювати з інформаційними джерелами, переробляти її з однієї форми на іншу.

Метод кейсів сприяє розвитку в учнів самостійного мислення, вміння вислуховувати та враховувати альтернативну точку зору, аргументовано висловити свою. За допомогою цього методу студенти мають можливість проявити та вдосконалити аналітичні та оціночні навички, навчитися

працювати в команді, знаходити найбільш раціональне вирішення поставленої проблеми.

Тестовий контроль – це короточасний, технічно просто поставлений контроль, що проводиться в рівних для всіх досліджуваних умовах і має вигляд такого завдання, рішення якого підлягають кількісному облікові і служить показником рівня засвоєння знань, розвитку інтелектуальних здібностей та відповідає вимогам даної області діяльності. Тестові питання мають закрити та відкрити форми, найпоширенішими є на відповідність та на встановлення правильної послідовності.

Зумовленість типів завдань цілями підготовки, особливостями змісту навчальної дисципліни та умовами організації навчального процесу й утворюють модель формування аналітичних умінь у студентів ХНЕУ спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія».

Розроблені на основі моделі способи формування аналітичних умінь у студентів передбачають використання завдань:

- під час аудиторної роботи (теоретичні (лекційні) заняття, практичні заняття);
- для самостійної роботи студентів з метою сприйняття і осмислення, нових знань без попереднього пояснення їх викладачем: завдання опрацювати текст і надати результати у вигляді конкретного вторинного документу; завдання перетворити малюнки, схеми в словесні відповіді; завдань для самостереження, спостереження демонстраційної наочної допомоги;
- для самостійної роботи студентів з метою закріплення і застосування знань і умінь: питання для роздумів; завдання на визначення умов, способів вирішення ситуацій;
- для контролю знань студентів: тестові завдання; створення проблемних ситуацій.

Експериментальна перевірка ефективності розроблених навчальних засобів, які змінити традиційну методику навчання, полягає у реалізації таких методів, як бесіда з провідними викладачами відповідних дисциплін, зокрема дисципліни «Економічна теорія», анкетування студентів на предмет ефективності змін щодо вивчення навчального матеріалу, а також педагогічного експерименту з метою визначення рівня змін у навчальній успішності студентів. Нами було реалізовано педагогічний експеримент фрагментарно: у якості контрольної групи була обрана попередня група, точніше її навчальна успішність з економічної терії, а у якості експериментальної групи – група цього року. При цьому, у результаті порівнянь середньої базової успішності, умов навчання, контингенту студентів ми довели, що групи, майже, однакові. Це дало можливість припустити, що на зміну навчальної успішності студентів, у першу, чергу, впливатиме реалізація засобів формування аналітичних умінь. Порівніння результатів контрольних зрізів той рік і цього року довів ефективність розробленої методики навчання.

ВИСНОВКИ

Аналіз стану дослідження проблеми формування професійних аналітичних умінь дозволив нам зробити наступні висновки.

Професійні аналітичні уміння – це складне поєднання інтелектуальних, вольових та емоційних якостей особистості, здатність і готовність майбутнього спеціаліста правильно вирішувати поставлені професійні завдання за допомогою доцільних способів і засобів.

Виходячи зі специфіки теми, у нашому дослідженні акцент зроблений на професійних аналітичних уміннях, необхідних економісту. Структура діяльності економіста реалізується у чотирьох основних компонентах: когнитивному (пізнавальному), діяльністному, креативному і рефлексивному. Кожному компоненту відповідає група професійних аналітичних умінь спеціаліста з фінансів і кредиту: гностичні та інформаційні, аналітичні, проєктувальні, конструктивні, діагностичні, комунікативні, креативні (пошукові, прогностичні, ризикологічні, евристичні), оціночні, рефлексивні.

У процесі навчання різними студентами досягаються різні рівні сформованості професійних аналітичних умінь, які відображають ступінь оволодіння певною системою дій. Перший рівень характеризується здатністю набувати теоретичні знання при роботі з економічною і науково-методичною літературою та примінити їх при виконанні завдань за зразком, запропонованим в інструкції. Другий рівень – це уміння самостійно знаходити можливі шляхи вирішення виникаючих проблем за допомогою переносу відомих способів дії на конкретні ситуації. При цьому в діях відсутня оригінальність, переважають стереотипні форми дій, спосіб вирішення проблеми є комбінацією відомих способів. Характерним для третього рівня є уміння усвідомлювати цілі виконання завдання і способи його досягнення; здійснювати самостійний пошук, підбір і вивчення

літератури; знаходити нестандартні способи вирішення, розробляти і пропонувати нові оригінальні методики вирішення даних завдань.

Процес формування професійних аналітичних умінь майбутніх спеціалістів з фінансів і кредиту можна представити як систему, основними складовими якої є: мета і завдання формування професійних аналітичних умінь; зміст професійних аналітичних умінь; квазіпрофесійна діяльність студентів; навчально-пізнавальна діяльність студентів (аудиторна і позааудиторна); засоби професійного навчання і підготовки спеціалістів; технології навчання; контроль і оцінка результатів формування професійних аналітичних умінь.

Формування професійних аналітичних умінь студентів найбільш ефективно відбувається під час самостійної роботи студентів.

Програма дій з організації самостійної роботи студентів з метою формування професійних аналітичних умінь має складатися з таких етапів: 1) вивчення умов формування у студентів вміння самостійно виконувати завдання; 2) аналіз навчального плану й навчальної програми; 3) визначення змісту й обсягу самостійної роботи; 4) підготовка переліку знань й умінь, які має здобувати студент у процесі самостійної роботи; 5) діагностування індивідуальних особливостей студентів і визначення змісту й засобів самостійної роботи для кожного з них; 6) формування банку професійно-зорієнтованих завдань для самостійної роботи; 7) визначення методів контролю самостійної роботи й критеріїв оцінювання виконання завдань; 8) розробка системи стимулювання самостійної роботи студентів з урахуванням рівня їх академічних досягнень та індивідуальних особливостей.

Навчальна дисципліна «Економічна теорія» є нормативною дисципліною навчального плану бакалавра з фінансів і кредиту, яка забезпечує фундаментальну підготовку студентів.

Наявна практика підготовки студентів з дисципліни «Економічна теорія» не повністю задовольняє сучасні потреби: у більшості випускників слабкі навички використання категорійного апарату у процесі вивчення

економічних дисциплін; недостатнє розуміння важливості економічних знань для майбутньої практичної діяльності; не в повній мірі сформовані професійно-значущі якості.

Недоліки змісту навчання з дисципліни „Економічна теорія” зумовлені протиріччями між: абстрактністю цієї дисципліни і реальним застосуванням економічного категорійного апарату в майбутній професійній діяльності фахівця; індивідуальним засвоєнням знань і досвідом у навчанні та колективним характером професійної праці; організаційними формами навчально-пізнавальної діяльності і формами професійної діяльності майбутніх фахівців; необхідністю підготовки компетентного фахівця і недостатньою розробленістю дидактичного і методичного забезпечення професійної підготовки такого фахівця.

Подолання окреслених суперечностей потребує пошуку нових підходів і здійснення кардинальних змін при викладанні дисципліни „Економічна теорія”: переосмислення змісту навчальної дисципліни; відбір ефективних форм і методів навчання; розробка якісно нових навчальних технологій з урахуванням сучасних соціально-економічних реалій.

Поєднання теоретичної і практичної підготовки у процесі вивчення дисципліни «Економічна теорія», інтеграція навчання з науково-дослідною та експериментальною роботою сприяють практичній спрямованості навчання, активному пошуку та впровадженню нетрадиційних форм і методів навчання студентів, формуванню цілісної особистості майбутніх фахівців.

Аналітичні уміння майбутнього спеціаліста з фінансів і кредиту найбільш ефективно формуються у результаті самостійної роботи студентів.

При вивченні навчальної дисципліни „Економічна теорія” ми вважаємо за необхідне використовувати наступні види самостійної роботи студентів: самостійне опрацювання теоретичного лекційного та додаткового матеріалу; вивчення окремих тем або питань дисципліни, що передбачені для самостійного опрацювання; аналіз, синтез, порівняння, узагальнення явищ, фактів, закономірностей, викладених у друкованих джерелах інформації, з

метою підготовки відповідей на поставлені напередодні запитання; складання таблиць, графіків, ілюстрацій; виконання графічних робіт; підготовка до виступу на семінарському занятті; розв'язання і письмове оформлення задач, схем, діаграм, інших робіт графічного характеру; підготовка конспектів навчальних чи наукових текстів; підготовка до проведення контрольних заходів; виконання творчих завдань, які передбачають самостійне складання задач, тестових завдань, комплексу вправ тощо та їх оформлення; використання кейс-методів; підготовка наукових доповідей, анотацій, статей, тез; робота з пошуковими системами Інтернет та ін.

Модель - це спрощене знання, що несе цілком певну обмежену інформацію про предмет (явище), відображає ті чи інші його властивості. Побудова моделі вимагає спочатку визначити теоретичні основи, які скоординують процес моделювання, а також стануть її необхідними складовими. Такими теоретичними основами у контексті нашого дослідження є особливості протікання психічних пізнавальних процесів, вимоги до організації та здійснення навчального процесу у вишій школі, характеристика та умови застосування навчальних завдань як засобів активізації пізнавальної діяльності студентів.

Найпоширенішими завданнями у підготовці майбутніх фінансистів з економічної теорії є питання, ситуаційні завдання (задачі), кейси, тести.

Питання – це форма завдання, виконання якого припускає відтворюючу діяльність тих, кого навчають. Питання поділяються на такі: питання до рішення, питання до поповнення, інформаційне питання, завдання.

Задачі, завдання в навчанні – сукупність вимоги (або мети) та умов, за яких її треба задовольнити. Ці засоби характеризується: наявністю в студентів певної мети; прагненням дістати відповідь на те чи інше питання; досягти бажаного результату, врахуванням наявних умов і вимог, необхідних для виконання завдання; застосуванням відповідних даних меті й умовам способів чи прийомів виконання.

Мета методу кейсів - навчити учнів аналізувати проблемну ситуацію - кейс, що виникла за конкретного стану справ, і виробити рішення; навчити працювати з інформаційними джерелами, переробляти її з однієї форми на іншу.

Метод кейсів сприяє розвитку в учнів самостійного мислення, вміння вислуховувати та враховувати альтернативну точку зору, аргументовано висловити свою. За допомогою цього методу студенти мають можливість проявити та вдосконалити аналітичні та оціночні навички, навчитися працювати в команді, знаходити найбільш раціональне вирішення поставленої проблеми.

Тестовий контроль – це короткочасний, технічно просто поставлений контроль, що проводиться в рівних для всіх досліджуваних умовах і має вигляд такого завдання, рішення якого підлягають кількісному облікові і служить показником рівня засвоєння знань, розвитку інтелектуальних здібностей та відповідає вимогам даної області діяльності. Тестові питання мають закрити та відкрити форми, найпоширенішими є на відповідність та на встановлення правильної послідовності.

Зумовленість типів завдань цілями підготовки, особливостями змісту навчальної дисципліни та умовами організації навчального процесу й утворюють модель формування аналітичних умінь у студентів ХНЕУ спеціальності «Фінанси і кредит» при вивченні дисципліни «Економічна теорія».

3. Розроблені на основі моделі способи формування аналітичних умінь у студентів передбачають використання завдань:

- під час аудиторної роботи (теоретичні (лекційні) заняття, практичні заняття);
- для самостійної роботи студентів з метою сприйняття і осмислення, нових знань без попереднього пояснення їх викладачем: завдання опрацювати текст і надати результати у вигляді конкретного вторинного документу; завдання перетворити малюнки, схеми в словесні відповіді;

завдань для самопостереження, спостереження демонстраційної наочної допомоги;

- для самостійної роботи студентів з метою закріплення і застосування знань і умінь: питання для роздумів; завдання на визначення умов, способів вирішення ситуацій;

- для контролю знань студентів: тестові завдання; створення проблемних ситуацій.

Експериментальна перевірка ефективності розроблених навчальних засобів, які змінити традиційну методику навчання, полягає у реалізації таких методів, як бесіда з провідними викладачами відповідних дисциплін, зокрема дисципліни «Економічна теорія», анкетування студентів на предмет ефективності змін щодо вивчення навчального матеріалу, а також педагогічного експерименту з метою визначення рівня змін у навчальній успішності студентів. Нами було реалізовано педагогічний експеримент фрагментарно: у якості контрольної групи була обрана попередня група, точніше її навчальна успішність з економічної терії, а у якості експериментальної групи – група цього року. При цьому, у результаті порівнянь середньої базової успішності, умов навчання, контингенту студентів ми довели, що групи, майже, однакові. Це дало можливість припустити, що на зміну навчальної успішності студентів, у першу, чергу, впливатиме реалізація засобів формування аналітичних умінь. Порівніння результатів контрольних зрізів той рік і цього року довів ефективність розробленої методики навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г.Кременя. -К.: Освіта, 2004. 384 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 576 с.
3. Глосарій основних термінів професійної освіти і навчання / упоряд. Т. М. Десятов ; за заг. ред. Н. Г. Ничкало. К. : АртЕк, 2009. 192 с.
4. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця, 2008. 120 с.
5. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика : моногр. / С. У. Гончаренко, Н. Г. Ничкало, В. Л. Петренко [та ін.]; за ред. Н. Г. Ничкало. – Хмельницький : ТУП, 2002. – 334 с.
6. Дернова М. Г. Дуальна модель вищої професійної освіти дорослих: Європейський досвід. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2014. Вип. 2. С. 137–145.
7. Дидактика: навч.-метод. комплекс / [уклад. М. С. Гордійчук, О. Ю. Попова]. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2010. 168 с.
8. Дидактичні основи професійної освіти: підручник / О.Е.Коваленко, Н.О. Брюханова., Н.В. Божко, В.В. Белікова, В.Б.Бакатанова; за ред.. О.Е.Коваленко/ Укр. інж.-пед. акад. - .Харків: «Друкарня Мадрид», 2017. 238 с.
9. Дрозденко К.С. Загальна психологія в таблицях і схемах: навч. посібник / Катерина Семенівна Дрозденко. К.: ВД «Професіонал», 2004. 304 с.
10. Дубасенюк О.А. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку : Моногр. / О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, С. С. Вітвіцька, Н. Г. Сидочук, О. М. Спирін; Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка. Житомир : Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2006. - 321 с.

11. Євдокимов В.І., Агапова Т.П., Гавриш І.В., Олійник Т.О. Педагогічний експеримент: Навч. посіб. для студ. пед. вузів / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків: «ОВС», 2001. 148 с.
12. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання: дидактичне проєктування: Підручник для студентів інж.-пед. спец. / О. Е. Коваленко, Н. О. Брюханова, Н. В. Корольова. – Харків : УПА, 2019. 172 с.
13. Коваленко О. Е. Сучасний підхід до визначення та формування основних складових освітньої програми підготовки фахівців за спеціальністю 015 "Професійна освіта (за спеціалізаціями)" / О. Е. Коваленко, Д. В. Коваленко, Н. О. Брюханова, О. О. Мельниченко // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. - 2017. - № 56-57. - С. 6-18. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2017_56-57_3.
14. Коваленко О.Е. Теоретичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання України до Болонського процесу: монографія / Коваленко О.Е., Брюханова Н.О., Мельниченко О.О. – Харків: УПА, 2007. 162 с.
15. Ковальчук Г.О. Активізація навчання в економічній освіті: Навч. посіб. / Г.О. Ковальчук — Вид. 2-ге, доп. — К.: КНЕУ. 2003. - 298 с.
16. Кожухова Т.В. Основи психолого-педагогічного дослідження: навч. посіб. / Кожухова Т.В., Кайдалова Л.Г., Шпалінський В.В. – Х.: Вид-во НФаУ: Золоті сторінки, 2002. 240 с.
17. Коломієць А.М. Основні завдання фундаментальної освіти майбутніх економістів / А.М Коломієць, В.П. Крижанівська // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної освіти: Зб. наук. пр. / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 17 (21). – Харків: НТУ „ХПІ”. 2008. – С. 185 - 193.
18. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [під заг. ред. О.В.Овчарук]. К.: «К.І.С.», 2004. 112 с.
19. Крижанівська В.П. Вимоги сучасного суспільства до економічних кадрів та цілі їхньої професійної підготовки / В.П.

Крижанівська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб.наук.пр. – Випуск 19 / Редкол.: І.А.Зязюн та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ „Вінниця”, 2008. – С. 237 - 243.

20. Крижанівська В.П. Особистісно зорієнтовані технології навчання у підготовці економістів / Валентина Крижанівська // Педагогіка і психологія професійної освіти : Науково-методичний журнал. – 2008. – №3. – С. 25 - 32.

21. Кустовський С.М. Інноваційний підхід до організації самостійної роботи в навчанні майбутніх економістів / С.М. Кустовський // Освіта як фактор забезпечення стабільності сучасного суспільства. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції. – Тернопіль: Видавець Стародубець В.О. – 2004. – С. 131 – 133.

22. Кустовський С.М. Комп'ютерні навчальні технології як засіб активізації самостійної роботи студентів-економістів / С.М. Кустовський // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія „Педагогіка”. – 2004. – № 5. – С. 185 – 190.

23. Кустовський С.М. Проблематика організації самостійної навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей / С.М. Кустовський // Наукові записки. Серія: психолого-педагогічні науки. - Ніжин. - 2004. – №3. – С. 190 – 193.

24. Кустовський С.М. Технологія навчання в малих групах як засіб активізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх економістів / С.М. Кустовський // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (Збірник наукових праць). – Одеса. – 2004. – № 10 - 11. – С. 68 – 72.

25. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., випр. і доп. Х.: ОВС, 2002. 400 с.

26. Максимюк С.П. Педагогіка: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 667 с.

27. Малафіїк І. В. Дидактика новітньої школи : навч. посіб. для студентів ЗВО / І. В. Малафіїк. К. : Слово, 2015. 630 с.
28. Малафіїк І. В. Дидактика. Навчальний посібник / І. В. Малафіїк. К.: Кондор, 2009. 406 с.
29. Мартиненко С.М., Хоружа Л.Л. Загальна педагогіка: Навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 176 с.
30. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти: навч.-метод. посібник. – 2-е вид., доповн. та переробл. Донецьк, 2015. 102 с.
31. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н. Є. Мойсеюк. К., 2007. 656 с.
32. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.11.2019 р. № 1460 «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти». – URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/015-Profosvita-bakalavr.pdf>
33. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / упоряд. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанаєва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р. ; за заг. ред. Грищенка М.; М-во освіти і науки України. – К.: Б.м., 2016. 40 с.
34. Носач І. В. Впровадження інтегративного курсу „Економіка” в систему освіти „коледж – ЗВО” / І. В. Носач // Вища освіта України. Тематичний випуск „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – 2006. – Дод. 4. – С. 153 – 158.
35. Носач І. В. Особливості формування педагогічних умов у професійній особистісно – орієнтованій підготовці економістів / І. В. Носач // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – 2007. – Вип. 7 (17). – С. 152 – 156.
36. Носач І. В. Сформованість готовності до використання професійних знань умінь та навичок у діяльності майбутніх економістів / І. В.

Носач // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – 2007. – Вип. 6 (16). – С. 142 – 147.

37. Носач І. В. Формування соціальної готовності майбутніх економістів під час вивчення курсу інтегративних фахових дисциплін з напрямку „Економіка” / І. В. Носач // Науковий вісник ЮНЕСКО. – К.: КНЛУ, 2008. – Вип. 16. – С. 111 – 115.

38. Носач І. В. Взаємодія викладача і студентів у системі модульно-розвивального навчання при вивченні курсу інтегративних фахових дисциплін з напрямку „Економіка” / І. В. Носач // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2008. – Вип. 393. – С. 66 –74.

39. Носач І. В. Ділові ігри як основа інтерактивного модуля курсу інтегративних фахових дисциплін з напрямку „Економіка” / І. В. Носач // Щомісячний науково-педагогічний журнал „Молодь і ринок”. – Дрогобич: ДПУ. 2008. – № 5 (40) – С. 148 – 151.

40. Носач І. В. Навчально-методичний комплекс курсу інтегративних фахових дисциплін з економіки / Ірина Володимирівна Носач. – Кременчук: АТК „Авіаосвіта”, 2008. – 128 с.

41. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник / С.О. Сисоєва, Т.Є. Кристопчук; Київський університет імені Бориса Грінченка. Рівне : Овід, 2012. 352 с.

42. Освітологія: хрестоматія: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі: Огнев'юк В.О., Сисоєва С.О. К.: ВП «Едельвейс», 2013. 728 с.

43. Педагогіка. Практичний курс: підручник за кредитно-модульною технологією навчання для бакалаврів / Т.Ф. Бельчева, С.С. Ізбаш, П.В. Бельчев – Мелітополь: Видавництво Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, 2014. 304 с.

44. Педагогіка: [навчальний посібник / упоряд. Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І., Яцій О.М.]. Харків: ТОВ «Одісей», 2003. 352 с.

45. Педагогічна майстерність: підручник для вищих пед. навч. закладів/ І. А. Зязюн [та інші] ; ред. І. А. Зязюн. - 2-ге вид., доп. і перероб.. К.: Вища шк., 2004. 424 с.

46. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agendafor-sustainable-development.html>.

47. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 37-38. С. 2004. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

48. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. С. 380. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

49. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2020. № 31. С. 5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

50. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 р. *Офіційний вісник України*. 2000. № 29. С. 3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>

51. Про професійну (професійно-технічну) освіту : Закон України від 10.02.1998 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 9. С. 3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>

52. Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. № 30. С. 5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>

53. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

54. Професійна педагогіка : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / В. І. Жигірь, О. А. Чернега ; за ред. М. В. Вачевського. К. : Кондор, 2012. 338 с.

55. Професійні стандарти: теорія і практика розроблення / авт. кол. Л. І. Короткова, Л. Б. Лук'янова, Г. І. Лук'яненко та ін. - Київ : Педагогічна думка, 2011. 220 с.

56. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія . – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 168 с.

57. Романовський О. Г. Зміст і сутність педагогічної діяльності: навч. посіб. / О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, С. М. Пазинич, та ін. Х.: НТУ «ХП», 2007. 228 с.

58. Сисоєва С.О. Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень: Підручник / С.О.Сисоєва, Т.Є.Кристопчук. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с.

59. Система комплексної наскрізної практичної підготовки студентів спеціальності «Менеджмент організацій» за ОКР // Вісник київського національного економічного університету. – № 4. – 2004. – С. 134 – 140.

60. Теорія та методика професійної освіти : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Т. Ю. Осипова, Р. С. Гурін [та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. К. :Знання, 2012. 390 с.

61. Терепищій С.О. Стандартизація вищої освіти (спроба філософського аналізу) : монографія. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. 197с.

62. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. 528 с.